

The Feasibility of Two States in the Land of Palestine: With a Focus on Developments After 7 October 2023

Naser Pourhassan*

Associate Professor, Department of
Political Science, Faculty of Law and
Political Science, Ayatollah Boroujerdi
University, Boroujerd, Iran

Extended Abstract

Introduction

With the Operation Al-Aqsa Flood (October 7, 2023) and the subsequent massive, all-out Israeli attacks on Gaza, followed by escalations in the West Bank and South Lebanon, and the broader regional crisis in the Middle East, the prospect of establishing an independent Palestinian state alongside Israel has once again become a central issue. What was previously almost entirely absent from the political agendas of the Israeli

* Corresponding Author: Na.pourhassan@abru.ac.ir

How to Cite: Pourhassan, N. (2025). The feasibility of two states in the land of Palestine: With a focus on developments after 7 October 2023. *State Studies*, 11 (43), 95 - 146.

doi: [10.22054/tssq.2026.83659.1609](https://doi.org/10.22054/tssq.2026.83659.1609)

government, regional actors, and major world powers has now emerged as an international concern. The present study aimed to assess the feasibility of realizing the two-state solution under the changing conditions ahead. The main research question is: How viable is the establishment of an independent Palestinian state alongside the existing Jewish state of Israel? The question becomes significant in light of Israel's actions since the onset of the occupation of Palestine, particularly the developments in the Gaza Strip between 2023 and 2025. Moreover, the study is based on the hypothesis that state-building in Palestine involves two irreconcilable processes. On one hand, the Israeli state has successfully undertaken state-building measures that consolidate its formation and stabilization. On the other hand, Palestinians have been systematically denied the essential elements of statehood—including population, territory, government, sovereignty, and international recognition—leading to the collapse of any viable state-building efforts. For this reason, the establishment of two separate Palestinian and Jewish states is unlikely, particularly in the aftermath of 7 October 2023.

Materials and Methods

The study adopted a descriptive–analytical approach within its methodological framework. The data was collected through library research, which involved reviewing scholarly books and articles, as well as English and Persian reports from reliable media sources, such as Al Jazeera.

Results and Discussion

The analysis relied on the concept of *nation–state building*, which has, over time, led to the related concept of *nation–state destruction*. According to Article 1 of the Montevideo Convention, an independent state is defined as one possessing a permanent population, a defined territory, an independent government, and sovereignty; the one which is capable of establishing relations with other states. Over more than a century in the land of Palestine—particularly from the Basel Congress in Switzerland in 1897 to 2024—an adverse trend has emerged regarding the components of the nation–state. The contradictory processes of nation–state building in Palestine have persisted and intensified across multiple dimensions. In terms of population, the growth of the Jewish population has occurred at the expense of the Palestinian population, which has been subjected to displacement, systematic violence, and acts amounting to genocide and ethnic cleansing. The continuous destruction of the Palestinian population has taken many forms, including the use of conventional and non-conventional weapons, targeted killings, frequent massacres, and even starvation as a weapon. Since 7 October 2023, 72,000 Palestinians have been killed and over 200,000 injured, many suffering permanent disabilities. The tension between state-building and state-destruction has also intensified with respect to territorial control. While Israel has pursued expansion and territorial integration, Palestinian territories have become smaller and increasingly fragmented.

Developments over the past 24 months indicate an acceleration of Israeli territorial expansion not only within the West Bank and Gaza Strip but also extending into South Lebanon and the Golan Heights. The 364-square-kilometer territory of Gaza is divided into four regions. Settlement construction is not limited to the West Bank—where an increase of one million settlers is planned—it is also set to expand into the Gaza Strip.

The inadequacy of state-building in Palestine is particularly evident in the administrative and organizational spheres. Since Jewish immigration to Palestine in the late 19th century, military militias such as the Palmach, Irgun, and Stern have laid the foundation for a strong military force, which—with direct and indirect support from the United States—has become one of the most powerful in the region. In contrast, any attempt by Palestinians to form a military force has been labeled terrorism, effectively preventing the creation of an armed force—a key prerequisite for statehood in Palestine. Economically, Israel has exercised control over Palestinian resources (particularly water), imposing sieges that create severe dependency. By capturing Jerusalem and declaring it the eternal and indivisible capital of Israel, the prospect of establishing a Palestinian state has been rendered practically impossible. Israel has also systematically destroyed the physical infrastructure necessary for state formation. From homes and roads to water sources and agricultural fields, the foundations of a Palestinian state have been repeatedly targeted. During the recent war in Gaza, all buildings in the Gaza Strip were razed to the ground, and even

the streets of West Bank cities were ploughed up.

Moreover, while Israel continues to secure international recognition and support for its government—through arms sales, diplomatic influence, and the lobbying power of Jewish organizations in the United States—it has simultaneously undermined Palestinian political structures. By depriving Palestinian self-governing organizations of sovereignty, Israel has significantly hindered the recognition of a Palestinian government by other states.

Conclusion

There have been some efforts to establish a two-state system in the land of Palestine. For example, some Arab countries, such as Saudi Arabia, insists that normalization of relations with Israel depend on the establishment of an independent Palestinian state. There are also international efforts to recognize Palestine at the level of the United Nations General Assembly and also by certain European countries. Despite these efforts, the realization of a two-state solution in Palestine appears practically impossible. The prospect of peace is further obstructed by the growing political and military influence of religious Zionists in Israel, especially among right-wing government ministers and Knesset members, along with the intense hatred and animosity that developed between Israelis and Palestinians during the 2023–2025 war. Additionally, the return to power of a highly anti-Palestinian U.S. administration under the second term of President Trump makes the

establishment of an independent Palestinian state even more unattainable.

Keywords: Israel, two states, Nation-state building, Nation-state destruction, Gaza, Palestine.

امکان‌سنجی تشکیل دو دولت در سرزمین فلسطین (با تأکید بر تحولات پس از ۱۷ اکتبر ۲۰۲۳)

ناصر پورحسن * دانشجویار علوم سیاسی دانشگاه آیت الله بروجردی، بروجرد، ایران

چکیده

جنگ غزه در سال ۲۰۲۳-۲۰۲۵ موجب احیای ایده تشکیل دو دولت در فلسطین شده است. این در حالی است که پیش‌تر، این موضوع از دستور کار سیاسی خارج شده بود. هدف این مقاله، امکان‌سنجی تحقق نظریه دو دولت در شرایط متحول پیش رو است. سؤال اصلی مقاله عبارت است از: «با توجه به رفتار اسرائیل از آغاز اشغال فلسطین، به‌ویژه تحولات جنگ غزه ۲۰۲۳-۲۰۲۵ آیا تشکیل دولت مستقل فلسطینی در کنار دولت یهودی اسرائیل، امکان‌پذیر است؟» فرضیه مقاله، این‌گونه صورت‌بندی شده است: «دولت‌سازی در سرزمین فلسطین شامل دو فرایند ناسازگار بوده است. در یک فرایند، زمینه‌های دولت‌سازی ایجابی برای تشکیل و تثبیت دولت اسرائیل انجام شده و در فرایند مقابل، امکان دولت‌سازی برای فلسطینی‌ها در حوزه‌های جمعیتی، سرزمینی، حکومت دولت، حاکمیت و شناسایی، سلب شده و فروپاشیده است. به این دلیل تشکیل دو دولت فلسطینی و یهودی در کنار هم به‌ویژه پس از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ ممکن نیست». یافته‌های مقاله که با روش کیفی با شیوه توصیفی-تحلیلی حاصل شده، نشان می‌دهد، تشکیل دولت مستقل فلسطینی در اثر فرایند ساختاری و سیستماتیک دولت‌پاشی اسرائیل از طریق نابودسازی جمعیتی و آوارگی فلسطینی‌ها، تصرف و تجزیه سرزمینی، ممانعت از تشکیل دولت و شناسایی بین‌المللی آن، امکان‌پذیر نیست. تجربه جنگ غزه و تقویت راست‌گرایان افراطی در اسرائیل و مواضع دولت ترامپ نیز امکان‌ناپذیری تحقق دو دولت را تشدید کرده و به این دلیل، امکان تشکیل دولت مستقل فلسطینی در عمل وجود ندارد.

واژگان کلیدی: اسرائیل، دو دولت، دولت-ملت‌سازی، دولت-ملت‌پاشی، غزه، فلسطین

مقدمه

ایده تشکیل دولت مستقل فلسطینی در کنار دولت یهودی اسرائیل که سابقه‌ای بیش از هفت دهه دارد، پس از عملیات طوفان الاقصی در اکتبر ۲۰۲۳ و حمله بسیار گسترده اسرائیل به نوار غزه و کرانه باختری، و نیز تسری بحران به منطقه خاورمیانه، بار دیگر به طور جدی مطرح شده است. برخی وقوع تحولات عمیق پس از ۱۷ اکتبر را معلول تشکیل نشدن دولت فلسطینی دانسته و تحقق نظریه دو دولت را گریزناپذیر می‌دانند. «عامی ایالون» رئیس سابق شاباک با اشاره به عدم موفقیت نظامی نتانیا هو در غزه، خواستار روند دیپلماتیکی با هدف نهایی احیای راه‌حل دو دولت شده است (Ayalon, 2024).

ترجیح‌بند اظهارات بسیاری از مقامات سیاسی کشورهای مختلف دنیا در دوره پس از جنگ اکتبر ۲۰۲۳ ضرورت تشکیل دولت مستقل فلسطین بوده است. در هشتمین اجلاس مجمع عمومی سازمان ملل در سپتامبر ۲۰۲۵، یازده کشور جدید رسماً اعلام کردند که «دولت فلسطین» را به رسمیت می‌شناسند و به این صورت ۱۵۷ کشور از ۱۹۳ کشور عضو سازمان ملل، کشور فلسطین و حق مشروع مردم آن را برای تأسیس کشوری آزاد، مستقل و دارای حاکمیت خود به رسمیت شناخته‌اند. این در حالی است پیش از این جنگ، با انتقال سفارت آمریکا از تل‌آویو به بیت‌المقدس در دوره نخست ریاست جمهوری ترامپ؛ تعمیق توافق ابراهیم و تسریع فرایند عادی‌سازی در روابط کشورهای عربی با اسرائیل و از اولویت خارج شدن مساله فلسطین در سیاست خارجی آمریکا و بسیاری از کشورهای عرب منطقه، به تعبیری، راه‌حل دو دولت، به «گزینه مرده» (Walt, 2023) تبدیل شده بود. رویکرد دولت راست‌گرای افراطی اسرائیل، فرایند مذکور را تشدید کرده و بنیامین

نتانياهو مخالفت صريح و عملی خود را به کرات با تشکیل دولت فلسطين اعلام کرده است.

کشته شدن حدود ۱۲۰۰ اسرائیلی و اسارت ۲۵۰ نفر در عملیات طوفان الاقصی و کشتار فجیع بیش از ۷۰ هزار و زخمی شدن حدود ۲۰۰ هزار فلسطينی طی دو سال پس از عملیات مذکور، آتش کینه را در دو طرف شعله‌ور کرده است. این وضعیت متناقض، مساله این مقاله است که از معبر این سؤال، وارد فرایند پژوهش می‌شود «با توجه به رفتار اسرائیل از آغاز اشغال فلسطين، به‌ویژه تحولات جنگ غزه ۲۰۲۴-۲۰۲۵ آیا تشکیل دولت مستقل فلسطينی در کنار دولت یهودی اسرائیل، امکان‌پذیر است؟» فرضیه مقاله عبارت است از: «دولت‌سازی در سرزمین فلسطين شامل دو فرایند ناسازگار بوده است؛ در یک فرایند زمینه‌های دولت‌سازی ایجابی برای تشکیل و تثبیت دولت اسرائیل انجام شده و در فرایند مقابل، امکان دولت‌سازی برای فلسطينی‌ها در حوزه‌های جمعیتی، سرزمینی، دولت، حاکمیت و شناسایی سلب شده و فروپاشیده است. به این دلیل، امکان تشکیل دو دولت فلسطينی و یهودی به‌ویژه پس از ۱۷ اکتبر ۲۰۲۳ در کنار هم وجود ندارد». با توجه به اهمیت موضوع فلسطين در سیاست خارجی جمهوری اسلامی، این موضوع بایسته پژوهش علمی است که در این مقاله با روش روند پژوهی انجام می‌شود.

اهمیت، ضرورت و پیشینه پژوهش

با توجه به قدمت و اهمیت ایده دو دولت، پژوهش‌های بسیار مختلفی درباره آن انجام شده است. بخش عمده‌ای از پژوهش‌های مذکور، این ایده را تأیید می‌کنند. توافق اسلو در سال ۱۹۹۳ را می‌توان نقطه عطفی در ایده دو دولت تعبیر کرد و از آن پس، پژوهش‌های مختلفی در تأیید این ایده انجام شده است. برای

نمونه میلر در سال ۲۰۱۶ به این نتیجه رسیده به‌رغم موانعی که وجود دارد، ایده دو دولت، نه تنها امکان‌پذیر؛ بلکه ضروری است (Miller, 2016: 438-452). در پژوهش دیگری، این یافته حاصل شده که ایده دو دولت پس از جنگ غزه، همچنان کارآمد است (Dajani, and Yehuda: 2024).

ایلان پایه از جمله پژوهشگرانی است که حتی قبل از جنگ اخیر غزه، تشکیل دولت فلسطینی را امکان‌ناپذیر دانسته و آن را به «دایره چهار گوش» و یا جسدی که هرازگاهی از سردخانه بیرون کشیده می‌شود و طوری جلوه می‌دهند که زنده است (پایه، ۱۳۹۸: ۲۶۰-۲۶۱) تعبیر کرده است. در پژوهش مستندی که توسط خلیل التفکیجی (۲۰۲۴) به زبان عربی تهیه شده، فرایند شهرک‌سازی اسرائیل در بیت‌المقدس به‌ویژه در پرتو جنگ اخیر غزه بررسی شده است. نتیجه پژوهش مشابه دیگری، این است که توسعه شهرک‌سازی در فلسطین به‌ویژه کرانه باختری و قدس شرقی از موانع اصلی تشکیل دولت مستقل فلسطین در این سرزمین است (Ziv, 2023: 19-35). نقطه مشترک مجموعه مقالات کتابی که توسط مایکل برانت گردآوری شده، این است که ایده ظهور یک کشور فلسطینی هیچ‌مبنایی در واقعیت ندارد. مدت‌ها قبل از ۷ اکتبر، مشخص بود که عناصر اساسی مورد نیاز برای راه‌حل دو دولتی دیگر وجود ندارد و طرح دو دولت، پنهان کردن واقعیت یک دولت است (Barnett: 2023).

از جمله پژوهش‌های بسیار مهمی که می‌توان آن را در حوزه دولت‌پاشی اسرائیل طبقه‌بندی کرد، مقاله‌ای است که توسط نابلسی (۲۰۲۴) نوشته شده است. وی با استفاده از استعاره زلزله، فرایند تجزیه و تکه‌تکه شدن سرزمین فلسطین توسط اسرائیل را به‌مثابه یک راهبرد، مستند و متکی بر مدارک معتبر جدید تحلیل کرده است. طبق یافته‌های این پژوهشگر، هدف این راهبرد اسرائیل، ممانعت از تحقق

حاکمیت دولت فلسطین و در مقابل انسجام سرزمین دولت یهودی است. دو پژوهشگر دیگر معتقدند به‌رغم ضرورت تشکیل دو دولت، این ایده در زیر آوار جنگ غزه مدفون شده و امکان تحقق آن نیست (Lynch and Telhami: 2024). آلف بن (۲۰۲۴) نیز ریشه‌های ضدیت با ایده دو دولت در اندیشه و رفتار سیاسی نتانیا هو طی دو دهه اخیر را تحلیل کرده است. پس از صدور قطعنامه جدید سازمان ملل، طیف جدیدی از پژوهش‌ها درباره امکان‌سنجی تشکیل دولت مستقل فلسطینی آغاز شده است. در یکی از این پژوهش‌ها با استناد به نظرسنجی‌هایی که در اسرائیل انجام شده، امکان تشکیل دولت فلسطینی رد شده است (Ben-Shabbat , and Fredman: 2025). به‌طور کلی پژوهشگران مذکور بیشتر بر تحولات جنگ اکتبر ۲۰۲۳ متمرکز شده و ریشه‌ای و ساختاری موضوع را واکاوی نکرده‌اند. بررسی انتقادی متون مذکور و طیف بسیار گسترده‌ای از پژوهش‌های درباره دو دولت، نشانگر آن است که یک خلأ پژوهشی در زمینه امکان‌سنجی تشکیل دولت مستقل فلسطین است. هدف این مقاله پر کردن خلأ پژوهشی مذکور است.

روش^۱

این تحقیق از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات آن، کتابخانه‌ای است که شامل مطالعه و بررسی کتب و مقالات علمی و نیز گزارش سازمان‌های بین‌المللی و رسانه‌های معتبری چون شبکه الجزیره (به زبان انگلیسی و فارسی) است.

تمهیدات مفهومی؛ دولت - ملت‌سازی

^۱ method

این مقاله در چارچوب مفهوم «دولت-ملت‌سازی» انجام می‌شود که در نهایت به یک مفهوم جدید تحت عنوان «دولت-ملت‌پاشی» منتهی می‌شود. بر اساس ماده اول کنوانسیون مونته‌ویدئو، دولت مستقل به دولتی گفته می‌شود که «جمعیت دائمی» «سرزمین معین»، «حکومت مستقل» و «حاکمیت» داشته باشد و توان برقراری روابط با سایر کشورها را داشته باشد (Shaw: 2024). این عناصر یک کل تجزیه‌ناپذیرند. چنین دولتی، برآیند نظام وستفالیایی است که به‌رغم چالش‌های متعدد طی چهار سده اخیر، مهم‌ترین واحد سیاسی در عرصه جهان بوده است. دولت-ملت‌ها، محصول فرایند دولت-ملت‌سازی هستند. نظریه‌های مختلفی در این رابطه مطرح شده و ادوار گوناگونی برای آن مطرح شده است.

از اوایل قرن بیستم که با حادثه ۱۱ سپتامبر مصادف شد، رویکرد امنیتی بر نظریه‌های دولت-ملت‌سازی حاکم شد و بخش عمده آن‌ها دولت‌های ورشکسته را در نقل پژوهش خود قرار می‌دادند. شاخص‌ترین پژوهش در این زمینه توسط فوکویاما انجام شد که دولت‌های ورشکسته را بستر شکل‌گیری تروریسم و معضلی برای نظم جهانی (Fukuyama: 2014: 92-93) معرفی می‌کند. این نظریه‌ها را به‌نوعی برای تحلیل مسائل فلسطین به‌ویژه نوار غزه نیز به کار می‌برند. پژوهش‌هایی که اخیراً درباره دولت-ملت‌سازی انجام می‌شوند، برخلاف نظریه‌هایی که به تأسیس دولت معطوف بودند، بر تعمیق دولت‌ها متمرکزند. برای نمونه در یکی از این پژوهش‌ها، گسترش قدرت دولت اقتدارگرای چین با دولت‌های دمکراتیک مقایسه و این نتیجه حاصل شده که چون دولت چین توانسته افراد توانمند را جذب کند، با نظارت دقیق و برنامه منسجم، دولت آن کارآمدتر شده است (Feng and et. Al, 2024: 8).

با این اوصاف، آنچه در این مقاله مطرح نظر است، نظریات کلاسیک معطوف

به فرایند دولت-ملت‌سازی است؛ در این راستا، ملت‌سازی یک برنامه‌ریزی انسجام‌یافته فرهنگی در روندی تاریخی است که به ایجاد هویت ملی منجر می‌شود. در این روند نسبتاً بلند، هویت قومی و گروهی افراد در هویت بزرگ‌تری یعنی «هویت ملی» ادغام شده و افراد حول اسطوره‌های ملی گرد هم می‌آیند و دارای پرچم، سرود، نماد ملی مشترک می‌شوند. دولت‌سازی روند دیگری است که در آن نهادها و سازمان‌های ملی در یک کشور تشکیل و تحکیم می‌یابند و در این روند، قدرت دولت به ایجاد یکپارچگی و انسجام ملی و در نهایت تشکیل دولت منجر می‌شود.

به دلیل پیوستگی دو روند مذکور از اصطلاح دولت-ملت‌سازی استفاده می‌شود؛ که طی آن یک جامعه سیاسی می‌کوشد از طریق انباشت قدرت و گسترش ظرفیت نهادی، خودمختاری، حاکمیت و استقلال خود را کسب، حفظ و ارتقا دهد. چنین روندی به افزایش همبستگی و یکپارچگی اجتماعی-ملی وابسته است. هدف این فرایند، تکامل هرچه بیشتر دولت به‌عنوان سازه نهادی نیرومند و ملت به‌عنوان یک سازه اجتماعی یکپارچه و دارای یک هویت واحد و پیوند و نزدیکی هرچه بیشتر این دو است، به گونه‌ای که نهایتاً در نگاه بین‌المللی (از بیرون به دولت‌ها) دولت و ملت ساختی در هم تنیده و تجزیه‌ناپذیر به تصویر درآید یعنی ملت، دولت را از خود و مال خود بداند (زرگر، ۱۳۸۹: ۱۱۶-۱۱۷). در مقابل فرایند دولت-ملت‌سازی، روند دیگری وجود دارد که هدف آن نابودی سیستماتیک عناصر تشکیل‌دهنده دولت است که ذیل عنوان دولت-ملت‌پاشی مفهوم بندی می‌شود.

روندهای متناقض دولت - ملت سازی در سرزمین فلسطین

به طور کلی می‌توان روند دولت‌سازی-دولت‌پاشی در سرزمین فلسطین در بازه زمانی این مقاله را بر اساس عناصر تشکیل‌دهنده کشور، به شرح زیر تحلیل کرد.

افزایش جمعیت یهودی در برابر حذف جمعیت فلسطینی

اولین عنصر تشکیل دهنده هر کشوری، جمعیت است. اگرچه کمیت افراد، نقش ماهوی در تشکیل کشور ندارد، اما؛ هرچه جمعیت کشور بیشتر باشد، می‌تواند موجب افزایش قدرت آن شود. در مساله فلسطین، جمعیت نقش بسیار تعیین کننده‌ای داشته و در بازه زمانی بیش از یک قرن در فلسطین، روند متعاضی وجود داشته است. از یک طرف افزایش جمعیت یهودیان از زمان برگزاری کنگره بازل تاکنون ادامه یافته و از طرف دیگر اقدامات بسیار متنوعی برای نابودسازی و کاهش جمعیت فلسطینی‌ها در دستور کار بوده است.

افزایش جمعیت یهودیان. گام نخست در فرایند دولت-ملت‌سازی، افزایش جمعیت یهودیان در سرزمین فلسطین بوده است. بدون کفایت نسبی عنصر جمعیتی، امکان تشکیل کشور یهودی متصور نبوده است. جمعیت یهودیان در سال ۱۸۸۳ کمتر از ۲۵ هزار در مقابل حدود نیم میلیون عرب در فلسطین بود (Morris, 2009: 23). یک فرایند هدفمند برای غلبه عنصر جمعیتی یهودیان در فلسطین انجام شده است که در آن، با قداست بخشیدن به مهاجرت یهودیان، ورود آن‌ها از اواخر قرن ۱۹ به فلسطین آغاز شد. البته سال‌ها قبل از آن، برخی از متفکران صهیونیست قوم یهود را به‌رغم پراکندگی و حتی نداشتن تجربه زیستی مشترک، به‌مثابه یک ملت برساخته بودند و سپس مهاجرت در چندین موج آغاز شد. مهم‌ترین هدف تأسیس آژانس یهود^۱ در سال ۱۹۲۹ به‌عنوان بازوی اجرایی سازمان جهانی صهیونیست^۲ - که همچنان فعال است - جذب و مدیریت مهاجرت یهودیان به سرزمین فلسطین بوده است. برخی پژوهشگران مهاجرت یهودیان به فلسطین در آن

^۱the Jewish Agency

^۲World Zionist Organisation

مقطع را در دو موج بررسی کرده‌اند. موج اول که از ۱۸۸۲ تا ۱۹۱۴ بود، خود به دو مرحله فرعی یعنی ۱۸۸۲ تا ۱۹۰۳ و ۱۹۰۴ تا ۱۹۱۴ تقسیم می‌شود. در همین دو مرحله به ترتیب ۲۰ تا ۳۰ هزار و ۳۵ تا ۴۰ هزار یهودی به فلسطین مهاجرت کردند. در موج دوم که از ۱۹۱۹ تا ۱۹۴۸ طول کشید، جمعاً ۴۸۳ هزار یهودی از کشورهای مختلف در سرزمین فلسطین مستقر شدند. به‌طور کلی نتیجه سیاست مهاجرت یهودیان به فلسطین باعث شد که آن‌ها در ماه مه ۱۹۴۸، ۶۴۰ هزار یهودی در فلسطین مستقر شوند (Baharad, 2024:1).

موضوع مهاجرت پس از تأسیس دولت اسرائیل نیز تاکنون تداوم یافته است؛ در این راستا که «قانون بازگشت» به‌عنوان یکی از قوانین مهم پایه اسرائیل در سال ۱۹۵۰ تصویب شد که بر اساس آن هر یهودی دارای حق بازگشت به اسرائیل را دارد. در طول سه سال پس از تأسیس دولت (۱۹۴۸-۱۹۵۱)، جمعیت یهودیان در اسرائیل دو برابر شد و حدود ۷۲۰ هزار یهودی از ۱۶ کشور به سرزمین فلسطین مهاجرت داده شدند که از آن‌ها به‌عنوان توده مهاجران یاد می‌شود. این مهاجران ابتدا در اردوگاه‌های خاص و سپس در مناطق انتقالی - که در زبان عبری به نام معباروت^۳ (محل عبور) شناخته می‌شود- در حومه مکان‌های موجود اسکان داده شدند (Baharad, 2024: 1-2). در حالی که مهاجرت یهودیان از آمریکا و اروپا طی دهه‌های گذشته تداوم یافت، فروپاشی شوروی، فرصت طلابی برای مهاجرت یهودیان ایجاد کرد؛ به‌گونه‌ای که در طول سال‌های ۱۹۹۰ و ۲۰۰۱ بیش از یک میلیون مهاجر وارد اسرائیل شدند (Phren and Peri, 2020:2) که موجب

^۱The Law of Return

^۲Mass Aliyah

^۳Maabarot

افزایش ۲۰ درصدی جمعیت اسرائیل شد. تشویق مهاجرت مخفیانه «بنی مناشه‌ها» از هند و نیز «فلاشه مورا» از اتیوپی تحت عنوان یکی از اسباط گم شده بنی اسرائیل از دیگر طرف‌ها برای افزایش جمعیت یهودیان اسرائیل بوده است. حدود ۴۰ هزار مهاجر از اتیوپی در یک عملیات ویژه وارد اسرائیل شدند (Phren and Peri, 2020:3). به طور کلی، در نتیجه سیاست‌های مختلف برای جذب یهودیان، جمعیت آن‌ها در سال ۲۰۲۴ به ۷ میلیون ۴۲۷ هزار نفر یعنی ۷۳ درصد از جمعیت ۹ میلیون و ۹۰۰ هزار نفری اسرائیل (cbs.gov.il : 2024) رسیده است.

نابودی جمعیت فلسطینی‌ها

در مقابل روند ایجابی افزایش عنصر جمعیتی برای دولت یهودی، طیف گسترده‌ای از اقدامات برای جمعیت پاشی فلسطینی‌ها از اواخر قرن ۱۹ و هم‌زمان با پیدایش صهیونیسم سیاسی آغاز شده و طی دهه‌های اخیر تشدید شده و اوج آن را می‌توان در جنگ ۲۰۲۳-۲۰۲۵ نوار غزه و کرانه باختری مشاهده کرد.

مفروض جمعیت زدایی فلسطینی‌ها، انکار هویت فلسطینی بوده که از اواخر قرن نوزدهم تا ۲۰۲۴ به شیوه‌های گوناگون استمرار داشته است. مهاجرت یهودیان به فلسطین بر اساس گزاره «سرزمینی بدون ملت برای ملتی بدون سرزمین» آغاز شد و نویسندگان صهیونیست در اواخر قرن نوزدهم متون بسیار زیادی حتی رمان‌های تخیلی در این زمینه منتشر کردند. در نامه‌ای که هرivel به یوسف ضیا یکی از ساکنان فلسطین می‌نویسد، از آن به‌عنوان سرزمینی بلا صاحب یاد شده که فقط از تعدادی به‌عنوان «جمعیت غیر یهودی» یاد می‌کند. در حالی که در آن مقطع ۹۵ درصد ساکنان آن سرزمین، فلسطینی بودند؛ همچنین در متن اعلامیه بالفور نیز هیچ

اشاره‌ای به فلسطینیان نشده است (خالدی، ۱۴۰۳: ۳۵). نادیده انگاری جمعیت فلسطین پس از تشکیل دولت یهودی اسرائیل تداوم یافته به گونه‌ای که گلدایر گفته بود: «این طور نیست که تصور کنیم یک خلق فلسطینی در فلسطین وجود داشته [...] و ما آمده‌ایم آنان را بیرون کرده و کشورشان را گرفته‌ایم، آنان اصلاً وجود ندارند (گارودی، ۱۳۷۷: ۳۸)». انکار هویت فلسطینی‌ها پس از ۱۷ اکتبر ۲۰۲۳ در قابل مفاهیمی چون «حیوانات انسان‌نما» توسط مقامات ارشد اسرائیل از جمله «یوآو گالانت» وزیر دفاع بازتولید شد.

از مصادیق بارز جمعیت زدایی فلسطینی‌ها، آوارگی آن‌هاست که طی ۷۷ سال اخیر توسط اسرائیل تعقیب شده است. اسرائیل در روند مقابل قانون بازگشت یهودیان، با هرگونه بازگشت آوارگان فلسطینی به خانه‌هایی که حتی کلیدهای آن‌ها را پس از ۷۷ سال دارند، مخالفت کرده است. در نتیجه این سیاست، امروزه بیش از ۷ میلیون فلسطینی از خانه و کاشانه خود آواره شده و اسرائیل حتی اجازه فعالیت به سازمان «آنروا»^۲ را نمی‌دهد و در خلال جنگ اخیر غزه با بهانه مشارکت برخی از اعضای آنروا در عملیات طوفان الاقصی، آن را بازوی نظامی شبه‌نظامیان فلسطینی نامیده که امکانات خود را در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد (Setton: 2024)؛ به این دلیل، کارزاری برای حذف این نهاد انجام داده که یکی از نتایج آن در کنار توقف موقت کمک برخی کشورها به آنروا، قطع کمک‌های آمریکا به این نهاد در سال ۲۰۲۵ است.

در کنار اقدامات فوق، یکی از شدیدترین سیاست‌های اسرائیل، حذف فیزیکی جمعیت فلسطین بوده است. این سیاست با راهبردهای مختلفی تداوم یافته است که

^۱human animals

^۲The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (UNRWA)

اوج آن را می‌توان در جریان جنگ اخیر غزه مشاهده کرد. در دوره قیمومیت بریتانیا نیز سیاست کشتار فلسطینی‌ها وجود داشت. در جریان «سرکوب خردکننده شورش بزرگ عرب در فاصله سال‌های ۱۹۳۶-۱۹۳۹؛ به طور کلی ۱۴ تا ۱۷ درصد جمعیت مردان بزرگ‌سال کشته، زخمی، زندانی یا تبعید شدند و جمعیت بومی را بیش از پیش کاهش داد (خالدی، ۱۴۰۳: ۳۶)». طی سال‌های ۱۹۴۷ و ۱۹۴۸ بیش از ۱۵ هزار فلسطینی کشته شدند (Abuzayda, 2018:8).

در حالی که بر اساس حقوق بشردوستانه تلاش می‌شود از تعداد تلفات غیرنظامیان در جنگ‌ها کاسته شود، اسرائیل عمداً راهبرد نابودسازی فلسطینی‌ها را در پیش گرفته است و دکترین‌ها و سیاست‌های مختلفی در این زمینه اعمال کرده است. اوج فلسطینی‌کشی توسط اسرائیلی‌ها در جنگ ۲۰۲۳-۲۰۲۵ غزه بوده است؛ اسرائیل طی جنگ غزه، کشتارهای عمدی و مستمری برای از بین بردن فلسطینی‌ها انجام داده و از تمامی سلاح‌های ممنوعه و حتی گرسنگی دادن برای کشتار آن‌ها استفاده کرده است. با این وصف، برخی اقدامات آن بی‌سابقه بوده است. یکی از این اقدامات، «سیاست آشلا» است؛ که به معنی تکه‌تکه کردن گوشت است؛ که در این جنگ، پیکر فلسطینی‌ها توسط سلاح‌های آمریکایی نامتناسب، تکه‌تکه می‌شود. اجساد بسیاری از فلسطینی‌ها در نوار غزه، ذوب و یا متلاشی شده است.

در پژوهشی که درباره تلفات جنگ نوار غزه تهیه شده، تخمین زده شده که آمار تلفات مستقیم و غیرمستقیم این جنگ تا ۱۹ ژوئن ۲۰۲۴ که ۳۷ هزار و ۳۹۶ اعلام شد؛ حداقل به ۱۸۶ هزار نفر می‌رسد. زیرا درگیری‌های اخیر، چنین مرگ‌های غیرمستقیم بین سه تا ۱۵ برابر تعداد مرگ‌های مستقیم است (Khatib

. (and et al: 2024)

نیروهای اسرائیلی در جنگ اخیر نوار غزه با استفاده از سلاح‌های آمریکایی به‌ویژه بمب‌های، «ام کی ۸۴» ۲۰۰۰ پوندی (۹۰۰ کیلویی) و بمب‌های «ام کی ۸۴» ۵۰ پوندی، سیاست کشتار فلسطینی‌ها در سکوت سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای به اوج رساندند. اسرائیل طی ۱۱ ماه نخست جنگ، روزانه میانگین ۷۲ فلسطینی را به شهادت رسانده است. ۱۷ هزار نفر از شهدا، کودک بودند که ۲/۶ درصد کل کودکان غزه را تشکیل می‌دهند. ۱۸/۴ درصد از ۴۰ هزار شهید، زن و ۳۳ درصد آن‌ها کودک بودند. در ۱۲ ماه نخست جنگ، ۴۱ هزار و ۹۰۹ فلسطینی در نوار غزه کشته شدند که ۱۷ هزار و ۷۵۶ آن‌ها کودک و ۱۱ هزار و ۳۴۶ نفر آن‌ها زن بودند. حدود ۹۸ هزار نفر مجروح و ۱۰ هزار نفر هم مفقود شده‌اند (Chughtai and Okur: 2024). تعداد شهدای فلسطینی پس از ۱۷ اکتبر تا ۲۰ ژانویه ۲۰۲۶ (نگارش مقاله) ۷۱ هزار و ۵۵۱ کشته و ۱۷۱ هزار و ۳۷۲ زخمی اعلام شده است (Wafa: 2026) حتی پس از آتش‌بسی که با وساطت دونالد ترامپ در اکتبر ۲۰۲۵ در نوار غزه اعمال شد، کشتار فلسطینی‌ها توسط ارتش اسرائیل تداوم یافته است؛ از ۱۱ اکتبر ۲۰۲۵ تا ۲۰ ژانویه ۲۰۲۶، ۴۷۷ فلسطینی در منطقه «خط زرد» -منطقه امن نوار غزه- کشته شدند (OHCHR: 2026).

علاوه بر تعداد شهدا، نحوه شهادت آن‌ها نیز بسیار مهم است. اجساد بسیاری از فلسطینی‌ها، به‌طور کامل ذوب شده‌اند. برای نمونه در جریان عملیات ترور محمد ضیف فرمانده نظامی حماس، ۹۰ فلسطینی کشته و بیش از ۳۰۰ نفر مجروح شدند. همچنین در عملیات برای آزادی چهار اسیر اسرائیلی در نوار غزه، ۲۷۴ فلسطینی

عمداً تکه تکه شدند.

نتیجه‌ای که از نخستین مؤلفه دولت-ملت‌سازی حاصل می‌شود، این است که روند متعارضی در این زمینه وجود داشته است که در یک طرف آن سیاست‌های حداکثری حمایتی-حفاظت برای جمعیت یهودی وجود دارد و در طرف دیگر، طیفی از سیاست‌ها و راهبردها برای نابودی فیزیکی در خلال جنگ‌ها و نیز سیاست‌های بنیادین نسل‌کشی علیه فلسطینی‌ها استمرار داشته است.

توسعه طلبی و انسجام سرزمینی در برابر تجزیه سرزمینی

دومین عنصر حیاتی در تشکیل یک کشور، محدوده خاصی از کره زمین تحت عنوان سرزمین است. در روند دولت-ملت‌سازی در سرزمین فلسطین، ناسازه سلطه سرزمینی برای یهودیان و سرزمین زدایی از فلسطینی‌ها به روش‌های گوناگون تعقیب شده است.

اگرچه «ارض موعود» در تفکر صهیونیسم مذهبی، وجود داشته است اما یهودیان در سرزمین فلسطین محدوده بسیار کوچکی در انحصار خود داشتند. با توجه به سپر حمایتی بریتانیا در دور قیمومیت در فلسطین، و تلاش برای خرید زمین فلسطینی‌ها در سال ۱۹۴۰ تنها حدود ۵ درصد از کل مساحت زمین‌ها در فلسطین در اختیار یهودیان قرار داشت (Fieldhouse, 2006:164). به این دلیل، فرایندی به موازات افزایش عنصر جمعیتی برای تصرف سرزمین آغاز کردند و همچنان ادامه دارد به گونه‌ای که توسعه‌طلبی ارضی فرارتر از فلسطین رفته و پس از سقوط بشار اسد، بخش‌های جدیدی از جولان را تصرف کرده و قرار است جمعیت شهرک‌نشینان در این منطقه دو برابر شود.

پس از برگزاری کنگره بازل در ۱۸۹۷، گزینه‌های مختلفی در قاره‌های گوناگون درباره مکان تأسیس دولت یهودی مطرح شد که در نهایت، فلسطین

انتخاب شد و صهیونیسم سیاسی با مذهبی پیوند خورد؛ اما با توجه به اینکه این قطعه زمین، در قلمرو عثمانی بود، مجموعه اقدامات هدمندی برای تصاحب آن آغاز شد که یکی از آن‌ها، تلاش برای معامله با سلطان عثمانی بود؛ ولی سلطان عبدالحمید در پاسخ به درخواست هر متصل، فلسطین را موقوفه اسلامی خواند. با این وصف با رایزنی بین‌المللی، توانستند در خلال جنگ جهانی اول، با اعلامیه بالفور، وعده موطنی برای خود از بریتانیا به یهودیان دریافت کنند.

با صدور قطعنامه ۱۹۸ سازمان ملل، دولت پیشنهادی یهودی ۵۶ درصد از مساحت سرزمین فلسطین را تصاحب کرد؛ در حالی که دولت پیشنهادی عربی قرار بود تنها در ۴۳ درصد از این سرزمین ایجاد شود (Abuzayda, 2018:7). دولت اسرائیل که به گزاره «نیل تا فرات» معتقد بود، موقتاً حریم سرزمینی سازمان ملل را پذیرفت. «بن‌گورین» گفته بود: این نقشه، نقشه کشور ما نیست، ما نقشه دیگری داریم که شما جوانان و دانشجویان مدارس اسرائیل باید آن را تحقق ببخشید. ملت اسرائیل باید قلمرو خود را از فرات تا نیل توسعه دهد» (ایوانف، ۱۳۵۶: ۱۴). البته به محض آغاز جنگ ۱۹۴۸، فرایند توسعه ارضی خود و کوچک‌سازی محدوده دولت مفروض فلسطین را آغاز کرد. در پایان این جنگ، قلمرو دولت اسرائیل به ۷۸ درصد و ۲۲ درصد آن برای دولت فلسطین باقی ماند. جنگ ۱۹۶۷ نقطه عطفی در بعد سرزمینی دولت در فلسطین محسوب می‌شود، زیرا اسرائیل در خلال این جنگ شش‌روزه با تصرف کرانه باختری، قدس شرقی، نوار غزه، بلندی‌های جولان و صحرای سینا، مساحت خود را سه برابر افزایش داد.

تصرف مناطق مذکور، با آغاز پدیده بسیار مهم شهرک‌سازی مصادف شده؛ که همچنان تداوم دارد. شهرک‌ها از وجوه گوناگونی قابل تحلیل هستند که یکی از آن‌ها، تصرف سرزمین فلسطینی‌ها و تجزیه قلمرو آن‌هاست. تنها یک سال پس

از جنگ ۱۹۶۷، شش شهرک اسرائیلی در بلندی‌های جولان سوریه ساخته شد. تا سال ۱۹۷۳، اسرائیل ۱۷ شهرک در کرانه باختری و ۷ شهرک در نوار غزه ایجاد کرد. تا سال ۱۹۷۷، حدود ۱۱ هزار اسرائیلی در کرانه باختری، نوار غزه، بلندی‌های جولان و شبه جزیره سینا زندگی می‌کردند (Al tahhan: 2018).

بر اساس آخرین آمار امروزه ۸۰۰ هزار شهرک‌نشین وجود دارد؛ (۵۰۶ هزار شهرک‌نشین در داخل کرانه باختری و ۲۳۰ هزار نفر در بیت‌المقدس)؛ یعنی ۱۰ درصد از جمعیت نزدیک به ۷ میلیون یهودی جمعیت اسرائیل (Pietromarchi and Haddad: 2024) در کرانه باختری مستقر شده‌اند. حدود ۴۰ درصد از اراضی اشغالی کرانه باختری اکنون در کنترل شهرک‌ها است. این شهرک‌ها - همراه با شبکه گسترده‌ای از ایست‌های بازرسی برای فلسطینی‌ها - عملاً بخش‌های فلسطینی کرانه باختری را از یکدیگر جدا می‌کند و چشم‌انداز یک کشور مجاور آینده را تقریباً غیرممکن می‌سازد - (Lynch and Telhami. 2024). کرانه باختری به‌عنوان سرزمینی که تشکیلات خودگرا فلسطین در آن مستقر است و به‌نوعی بخش عمده سرزمینی محتمل برای تشکیل دولت فلسطین است، توسط شهرک‌نشینان تجزیه شده است.

اداره کمیسیون دیوار و شهرک‌سازی در پایان سال ۲۰۲۴ تعداد شهرک‌نشینان در کرانه باختری و قدس را حدود ۷۸۰ هزار شهرک‌نشین تخمین زده که در ۱۸۰ شهرک و تقریباً ۲۴۰ پاسگاه شهرک‌سازی توزیع شده‌اند و آن‌ها به‌طور کلی ۴۲ درصد از اراضی کرانه باختری را تحت نام مناطق و اراضی نظامی، خیابان‌های کنارگذر و غیره تحت کنترل دارند (داغلس: ۲۰۲۴) ساخت‌وساز فشرده طرح جدید برای افزایش تعداد شهرک‌نشینان به یک میلیون نفر است. اسموتریچ وزیر دارایی اسرائیل که از راست‌گرایان افراطی است، طرح قانونی کردن ۷۰ شهرک

ساخته شده از ۲۰۰ شهرک غیرقانونی در منطقه C کرانه باختری را دستور کار دارد. این طرح در راستای راهبرد بزرگ تری است که بر اساس آن دارد تا سال ۲۰۳۰ میلادی یک میلیون شهرک نشین در کرانه باختری اسکان داده می شود. این طرح، از شروط راست گرایان افراطی برای پیوستن به دولت ائتلافی نتانیاهو بوده است. در سپتامبر ۲۰۲۵، کابینه اسرائیل به طور رسمی طرح ساخت و ساز در منطقه «E1» را تصویب کرد؛ اجرای این طرح شمال کرانه باختری را از جنوب آن جدا می کند و عملاً هرگونه امکان برپایی کشور فلسطین در آینده را از بین می برد. منطقه E1 حدود ۱۲ کیلومتر مربع مساحت دارد و در شمال و غرب شهرک «معالیه آدومیم» قرار گرفته است.

تصرف و تجزیه سرزمین فلسطینی ها در کرانه باختری به شهرک ها محدود نمی شود؛ بلکه مجموعه ای از «سکونتگاه های غیرقانونی» یا چراگاه هایی است که آن ها را شهرک های شبانی می نامند، هم باید به آن ها افزود. برخلاف شهرک ها، این سکونتگاه ها یا پاسگاه ها غیرقانونی، فاقد مجوز رسمی برنامه ریزی اسرائیل هستند، اما مقامات دولتی، همچنان چشمان خود را بر روی آن ها می بندند. مدیرعامل شرکت «آمانا»^۴ که پس از ۷ اکتبر شهرک سازی را در منطقه C کرانه باختری گسترش داده، چنین گفته است: «در سه سال گذشته، طی یک عملیات، مزرعه شبانی ایجاد کرده ایم که امروزه مساحتش، تقریباً دو برابر شهرک های ساخته شده است». طبق گزارش فوق، تاکتیک دیگری که توسط دولت اسرائیل به کار می رود، طبقه بندی عطف به ماسبق پست ها به عنوان قانونی است. سال گذشته، ۱۰ پاسگاه غیرقانونی، به شهرک قانونی تبدیل شده و حداقل شش پایگاه دیگر

^۱Illegal Israeli outposts

^۲Amana

وضعیت قانونی کامل دادند (bbc.co.uk: 2024).

فرایند شهرک‌سازی به کرانه باختری محدود نمی‌شود بلکه پس از جنگ اکتبر ۲۰۲۳ مجدداً موضوع ایجاد شهرک‌های یهودی‌نشین به‌ویژه در شمال نوار غزه به‌عنوان یکی از بخش‌های راهبردی در دوره پایان جنگ نیز مطرح شده و حتی به‌طور نمادین چند شهرک‌نشین در این منطقه مستقر شده‌اند. لازم به ذکر است که اسرائیلی‌ها قبل از تخلیه نوار غزه در سال ۲۰۰۵، در ۲۱ شهرک یهودی‌نشین نوار غزه سکونت داشتند. اسموتریچ وزیر دارایی اسرائیل پس از آنکه ارتش در اکتبر ۲۰۲۴ مجدداً شمال نوار غزه را محاصره کرد، در خلال «کنفرانس آماده‌سازی برای اسکان مجدد غزه» گفت: «غزه بخشی از سرزمین اسرائیل است و بدون شهرک‌سازی در آن، اسرائیل، امنیت نخواهد داشت و اشتباه بزرگ برچیدن شهرک‌ها نوار غزه باید جبران شود. (الجزیره نت: 2024)». دامنه شهرک‌سازی به بلندی‌های جولان پس از سقوط بشار اسد نیز تسری یافته و اسرائیل اعلام کرده جمعیت شهرک‌نشینان در این منطقه را دو برابر خواهد کرد.

علاوه بر شهرک‌نشینی، تجزیه سرزمینی فلسطین پس از ۷ اکتبر در نوار غزه شدت گرفته است. اسرائیل طرحی برای تجزیه نوار غزه که به «طرح ژنرال‌ها» معروف است، در دست اجرا دارد و بر اساس آن نوار غزه، به چهار قسمت مجزا تقسیم می‌شود. این طرح از منطقه شمالی نوار غزه آغاز شده و ساختمان‌های باقی‌مانده در آنجا تخریب شده و اسرائیل می‌کوشد از یک میلیون شهروند غزه که قبلاً در آن زندگی می‌کردند، تنها حدود ۲۰ هزار نفر باقی بمانند. محور دوم نتساریم که از یک خیابان کوچک به یک کریدور اصلی به عرض ۵-۶ کیلومتر و طول ۷ کیلومتر تبدیل می‌شود، از شرق به غرب نوار غزه به‌صورت عرضی از این بخش عبور می‌کند و یک منطقه حائل را تشکیل می‌دهد و غزه را به دو بخش

شمالی و جنوبی تقسیم می‌کند (شکل شماره یک). البته پس از توافق آتش‌بس، این محور برچیده شد. سومین محور صلاح‌الدین یا محور فیلادلفیا در مرز مصر در رفح است که در اینجا نیز کلیه زیرساخت‌های فلسطین تخریب می‌شود. یک منطقه حائل نیز در امتداد مرز شرقی نوار غزه به عرض حدود ۶۰۰ متر، یک کیلومتر در قلمرو نوار غزه ایجاد می‌شود و این روند تا پایان سال ۲۰۲۵ و آغاز سال ۲۰۲۶ ادامه خواهد (almayadeen: 2024).

شکل ۱. محور نتساریم و تقسیم نوار غزه به دو قسمت

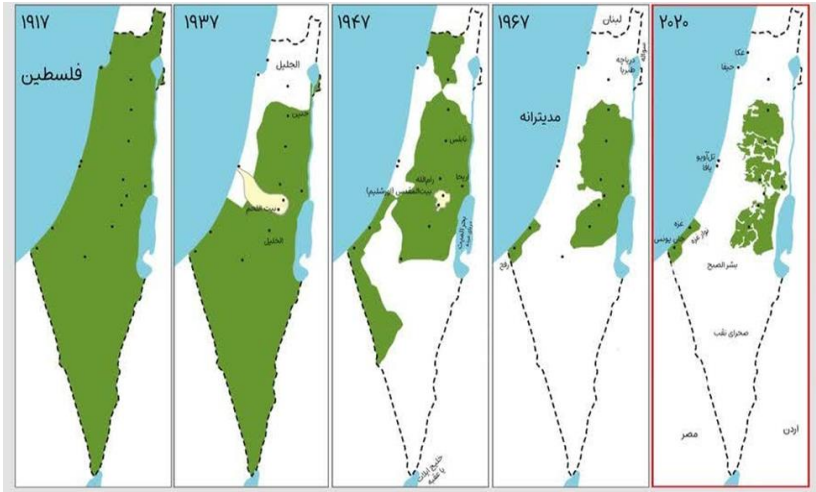

Source: Al Mayadeen :2024

فرایند سلطه سرزمینی یهودیان و سرزمین زدایی از فلسطینی‌ها در شکل شماره ۲ قابل مشاهده است. البته با لحاظ تغییر و تحولات پس از ۲۰۲۰ و به‌ویژه پس از ۷ اکتبر ۲۰۲۳، می‌توان تصویر دیگری اضافه کرد که در آن، محدوده سرزمینی فلسطینی‌ها باز هم کوچک‌تر و هم مجزاتر خواهد بود. ارتش اسرائیل در مرحله دوم حمله به شهر غزه در تابستان ۲۰۲۵ عملاً بیش از ۸۵ درصد نوار غزه را اشغال کرده است. نتیجه‌ای که از دومین مؤلفه تشکیل دولت در فلسطین می‌توان استخراج کرد، این است که فرایند قبض و بسط سرزمینی که در آن تصرف حداکثری و

اشغال سرزمین فلسطین توسط اسرائیل و تجزیه آن همواره ادامه داشته و طی دو سال اخیر بشدت تشدید شده، در عمل مانع تشکیل دولت مستقل فلسطینی می‌شود.

شکل شماره ۲: فرایند توسعه طلبی ارضی اسرائیل در فلسطین

Source: palestineportal.org:2025

حکومت‌سازی یهودی و شبه دولت بی حاکمیت فلسطینی

وقتی عده‌ای از مردم در بخشی از سرزمین ساکن شدند، به مجموعه‌ای از نهادها و سازمان‌ها برای اداره امور خود نیاز دارند که می‌توان آن را، «دولت» نامید. سومین عنصر تشکیل دهنده کشور، تنها وقتی که دارای «حاکمیت» باشد، تثبیت می‌شود و چنین دولتی برای آنکه با دیگر کشورها، رابطه برقرار کند، باید از طریق «شناسایی» دارای هویت بین‌المللی شود. حاکمیت به معنی قدرت مافوق و غیر مشروطی است که در عرصه نظام بین‌المللی، استقلال و در عرصه سیاست داخلی، آزادی را به ارمغان می‌آورد.

جدای از مسائل تاریخی، وضعیت عناصر سوم و چهارم دولت در فلسطین بسیار غامض تر از عناصر قبلی است. در حالی که اسرائیل از سال ۱۹۴۸ صاحب تشکیلاتی به عنوان دولت مدرن شده، تاکنون اجازه چنین تأسیساتی را به فلسطینی‌ها نداده و از نظر زیرساخت، بنیان‌های دولت فلسطین را فروپاشانده است. یهودیان تا قبل از ۱۹۴۸ فاقد یک دولت مدرن مانند سایر کشورها بودند و دیاسپورای پراکنده یهودیان در کشورهای مختلف جهان با حمایت سازمان‌های یهودی در کشورهای مختلف می‌زیستند. یکی از انتقادات اصلی هر متصل، اندیشه ادغام یهودیان در کشورهای محل زندگی آن‌ها بود. با آغاز پروژه صهیونیسم سیاسی؛ فرایند دولت سازی صهیونیستی در عرصه نهادهای اجرایی آغاز شد. هر متصل در خاطرات خود گفته بود: «من در بازل بنیان دولت یهودی را گذاشتم» (Moris, 2009: 35)؛ و از همان زمان، ناسازه دولت سازی یهودیان آغاز شد. اقدامات آن‌ها در این زمینه بسیار هدفمند بود؛ به گونه‌ای که با پایان قیومیت بریتانیا، همه مقدمات اداری-اجرایی دولت را فراهم کرده بودند.

یکی از مهم‌ترین نهادهایی که در دولت سازی مدرن اهمیت ویژه‌ای دارد، نهادهای نظامی و امنیتی است. با ورود نخستین گروه‌های مهاجر یهودی به سرزمین فلسطین، زیرساخت‌های نظامی دولت یهودی در یک فرایند آغاز و موجب ایجاد نهادهای متعدد نظامی-امنیتی فراوانی تشکیل شد. در این راستا هاگانا در سال ۱۹۲۰، بتار در سال ۱۹۲۳، اتسل در سال ۱۹۳۱، ایرگون طی سال‌های ۱۹۳۱-۱۹۴۸، لچی (اشترن) در سال ۱۹۴۰، پالماخ در سال ۱۹۴۰ و نهایتاً ایرگون در سال ۱۹۴۲ ایجاد شدند (Massad: 2006). این سازمان‌های شبه‌نظامی در بطن مجتمع‌های اقتصادی-اجتماعی شکل گرفتند که آن‌ها نیز زیرساخت اداری-اجرایی دولت اسرائیل در دهه‌های بعد محسوب می‌شوند. یهودیان مهاجر در فاصله

سال‌های ۱۹۰۳-۱۸۸۲ نخستین واحدهای مسکونی تحت عنوان «موشاو» را ایجاد کردند. کبیوتص نیز از دیگر واحدهای اولیه اجتماعی-سیاسی مهاجران یهودی و یک واحد تعاونی است که گروهی از مهاجران صهیونیست در آن اشتراکی با هم زندگی می‌کنند. با تشکیل کبیوتص‌ها، روند دولت‌سازی یهودیان در فلسطین به مرحله حساسی رسید؛ زیرا این مجتمع‌ها، اولین نهادهایی بودند که هیچ فلسطینی در آن‌ها به کار گرفته نمی‌شد. یکی دیگر از بنیان‌های بسیار مهم دولت یهودی، هیستادروت است که در عمل، دولت یهودیان در سرزمین فلسطین پیش از تشکیل اسرائیل در سال ۱۹۴۸ محسوب می‌شود. هیستادروت در سال ۱۹۲۰ ایجاد شد با نهادهای مذکور، هویت یهودی برای مهاجران پراکنده بازتولید شد و برخی زیرساخت‌ها برای ایجاد دولت فراهم شد.

به دلیل حساسیت فلسطینی‌ها، تا فرارسیدن فرصت مناسب، نهاد سیاسی مشخصی برای یهودیان ایجاد نشد. اعلامیه بالفور پیش‌درآمد تشکیل دولت یهودی بود. مهاجران یهودی، دوم نوامبر ۱۹۱۸ در اولین سالگرد اعلامیه بالفور، در بیت‌المقدس رژه رفتند و ابراز شامانی می‌کردند که کلید فلسطین را به آن‌ها داده‌اند (Fieldhouse, 2006:151-152). در دوره قیمومیت بریتانیا، نقش سیاسی یهودیان برجسته‌تر شد به گونه‌ای که حییم وایزمن خواستار مشارکت یهودیان در «اداره اشغال سرزمین‌های دشمن» شد.

سرمایه‌داران یهودی توانستند در دوران قیمومیت، جواز تأسیس مجموعه‌ای از شرکت‌های انحصاری برای تولید آب و برق را به دست آورند. در همین دوره بود که یک بندر جدید در حیفا، صدها کیلومتر جاده و راه‌های ارتباطی، یک خط

آهن و یک خط لوله نفت از شهر موصل به حیفا (یک فرودگاه کوچک در نزدیکی حیفا و یک فرودگاه بین‌المللی در شهر اللد ساخته شد. با نظارت هیستادروت و مشارکت بخش خصوصی، یهودیان توانستند در زمینه‌های مختلف صنعت: نساجی، صنایع شیمیایی و معادن و همچنین تولید و صدور مرکبات افزایش چشمگیری تحقق یابد. مؤسسات صنعتی یهودی افزایش یافت. در پایان دهه ۱۹۳۰، صنایع یهودیان در فلسطین به حدی رشد کرد که علاوه بر پاسخگویی به نیاز بازارهای داخلی، تولیدات خود را به مصر، سوریه و آفریقا نیز صادر می‌کرد. اقتصاد یهودیان به لحاظ کمی و کیفی در فاصله بین دو جنگ جهانی به حدی رشد کرد که زیرساخت لازم را برای یک دولت فراهم کرد.

با توجه به زیرساخت‌هایی که طی بیش نیم‌قرن توسط یهودیان مهاجر ایجاد شده بود، به محض صدور قطعنامه تجزیه فلسطین، مقدمات تشکیل دولت یهودی فراهم بود. در ماه مه ۱۹۴۸، دیوید بن گوریون نخست‌وزیر و وزیر دفاع اسرائیل، دستور ادغام سازمان‌های شبه‌نظامی یهودی را صادر و ارتش اسرائیل را به وجود آمد. با صدور قطعنامه سازمان ملل برای تجزیه فلسطین، وعده هر متصل محقق شد و پنجاه سال پس از کنفرانس بازل اسرائیل تشکیل شد. یهودیان طی آن نیم‌قرن، تمامی زیرساخت‌های لازم برای دولت را ایجاد کردند

در نقطه مقابل، روندی وجود دارد که مانع ایجاد تشکیلات دولتی برای فلسطینی‌ها شده است. نهاد قیمومیت در مقابل تسهیلاتی که برای یهودیان ایجاد می‌کرد، اقدامات سخت‌گیرانه خود علیه اعراب را تشدید می‌کرد؛ تا پایان در سال ۱۹۳۷ حدود ۸۰۰ عرب در زندان بودند. آن‌ها در دادگاه‌های نظامی محاکمه و برخی اعدام شدند. تعداد یهودیان در نیروهای پلیس قیمومیت به ۵ هزار نفر افزایش یافت و این نهاد امنیتی از عملیات سازمان‌های یهودی به‌ویژه هاگانا علیه

فلسطینی‌ها چشم‌پوشی می‌کرد. یهودیان از سال ۱۹۳۸ گروه ویژه‌ای در هاگانا ایجاد کردند که هدف آن حمله به نیروهای نامنظم عرب بود (خالدی، ۱۴۰۳: ۱۷۰). در مقابل روند ۵۰ ساله تهیه مقدمات دولت توسط یهودیان، فلسطینی‌ها از چنین تدارکاتی بازماندند. پس از آن نیز، اسرائیل کوشیده است زیرساخت‌هایی را که در آینده ممکن است در تشکیل دولت فلسطین مؤثر واقع شوند، نابود کند. زیرساخت نظامی، با برچسب تروریستی بودن، بیش از سایر بخش‌ها هدف قرار گرفته است. در حالی که بر مبنای قطعنامه ۱۸۱ مجمع عمومی سازمان ملل در ۲۹ نوامبر ۱۹۴۷ مقرر شد، دو دولت تشکیل شود، دولت یهودی اجازه چنین روندی را به فلسطینی‌ها نداد.

با تشکیل دولت اسرائیل و ورود کشورهای عربی به منازعه و اخراج مردم فلسطین، تادمت‌ها هویت سیاسی فلسطین مطرح نبود؛ به‌ویژه پس از جنگ ۱۹۴۸ که کرانه باختری تحت کنترل اردن و نوار غزه به کنترل مصر درآمد، عملاً هیچ صحبتی از دولت فلسطین در میان نبود. در تداوم انکار هویتی فلسطینی‌ها، اسحاق شامیر در سخنرانی خود سال ۱۹۸۱ گفت: «اردن همان فلسطین است. اسرائیل هیچ‌گاه نه امروز و نه در گذشته، خود در درگیر کشمکش با یک‌مشت مردم فاقد حکومت نکرده و نمی‌کند. ماجرا صرفاً یک کشمکش مرزی بین از یک‌طرف دولت اسرائیل و از سوی دیگر دولت عربی «فلسطین-اردنی» است (زبرنر، ۱۳۸۵: ۳۳۷)». سازمان آزادی‌بخش فلسطین (ساف) که نوعی شبه دولت در تبعید بود، اسرائیل حتی امکان حیات آن را در کشورهای همسایه نمی‌داد و پس از سپتامبر سیاه اردن در سال ۱۹۷۰، آن‌ها را به لبنان و سپس از آنجا به تونس و الجزایر تبعید کرد. با این وصف یاسر عرفات سال ۱۹۸۸ طی بیانیه‌ای دولت فلسطین را اعلام کرد (موسی‌زاده و غلامی ریسنی، ۱۴۰۲: ۱۳۳).

پس از انکار هویت دولت فلسطین به‌ویژه در خلال مذاکرات مادرید ۱۹۹۱ (۱۹۹۱) و مذاکرات مقدماتی اسلو (۱۹۹۳)، به‌گونه‌ای هیئت فلسطینی در سایه هیئت اردنی بودند، سرانجام پیمان اسلو منجر به تشکیل دولت خودگردان فلسطین شد که مرکزیت آن در رام‌الله است. این به‌اصطلاح دولت، یک نهاد اداری برای اداره امور فلسطینیان - غیرنظامی - است. اگرچه ساف با امضای اولین توافق‌نامه اسلو در سال ۱۹۹۳ موجودیت اسرائیل را به رسمیت شناخت، هیچ‌یک از رهبران اسرائیل حاضر به پذیرش یک دولت مستقل برای فلسطینیان نشدند. هرچند پیشنهاد به‌ظاهر سخاوتمندانه ایهود باراک نخست‌وزیر اسرائیل، در اجلاس کمپ دیوید در سال ۲۰۰۰ فراتر از هر پیشنهاد قبلی اسرائیل بود، اما همچنان به فلسطینی‌ها یک دولت قابل دوام ارائه نمی‌داد. بهترین پیشنهاد اسرائیل، دو یا سه کانتون جدا و غیرنظامی در کرانه باختری ایجاد می‌کرد، در حالی که اسرائیل همچنان کنترل کامل بر مرزها، حریم هوایی و منابع آبی این نهاد جدید را حفظ می‌کرد. این به هیچ وجه یک دولت مستقل و پایدار نبود، چه رسد به اینکه رهبر مشروعی از طرف فلسطینیان بتواند آن را بپذیرد. جای تعجب نیست که شلومو بن‌عامی، وزیر امور خارجه اسبق اسرائیل، بعدها اعتراف کرد: «اگر من یک فلسطینی بودم، کمپ دیوید را رد می‌کردم (Walt: 2024)». تشکیلات خودگردان، یک شبه دولت است که از نظر نظامی فاقد اختیار بوده است، در حقیقت نقش آن تا حد مجریان خواست‌های امنیتی اسرائیل علیه مردم خودشان تقلیل یافته و اسرائیل از پرداخت هزینه‌های بیشتر برای اشغالگری‌های رهایی یافت. در حالی که پیمان اسلو حق موجودیت اسرائیل را در سرزمین فلسطین به رسمیت شناخت، به فلسطینیان یک اقتدار خیالی بر این سرزمین داد، که هماهنگی امنیتی به نمادی از آن تبدیل شد. مجموعه اقدامات اسرائیل پس از توافق اسلو در نقشه‌ای که نتانیاهو در سپتامبر

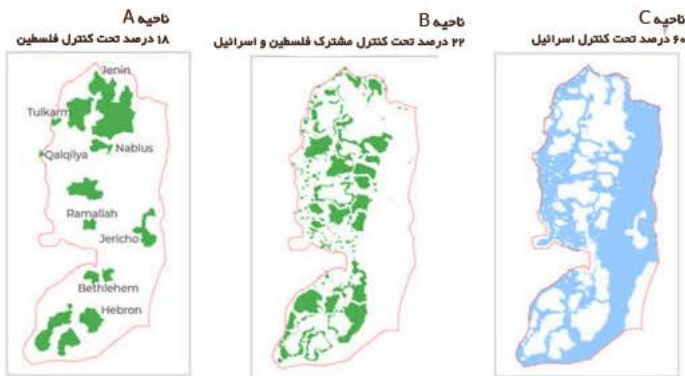
۲۰۲۳ در سازمان ملل ارائه کرد، خلاصه شده است (هویدی: ۲۰۰۴) در این نقشه، هیچ نشانی از کرانه باختری وجود ندارد.

در چارچوب توافق اسلو، دو منطقه غزه و کرانه باختری به عنوان قلمرو دولت فلسطینی تعیین شد. شرط آن نیز به رسمیت شناختن اسرائیل از سوی عرفات بود. تصمیم عرفات، به مثابه پذیرش رسمی راه حل دو دولت و پذیرش دولت در کرانه باختری تلقی شد (Roy, 2014: 27). تقسیم فلسطین به سه منطقه بر اساس توافق اسلو، بارزترین شاخص در کنترل قلمرو فلسطین توسط اسرائیل است و عدم شکل‌گیری دولتی با مؤلفه‌های واقعی آن است. بر اساس توافق اسلو، سرزمین کرانه باختری به سه قسمت تقسیم شد: منطقه A شامل ۱۸ درصد؛ منطقه B شامل ۲۲ درصد و منطقه C شامل ۶۰ درصد؛ کرانه که جمعاً ۱۸ درصد سرزمین فلسطین است. امروزه منطقه C، که قرار بود بر اساس توافقنامه اسلو بیشتر آن به کنترل فلسطینیان درآید، در استفاده انحصاری اسرائیل قرار دارد و در عمل هرگونه اقدام توسعه‌ای در آن توسط فلسطینیان ممنوع است (شکل شماره ۳). در منطقه A و B، در حالی که تشکیلات خودگردان مسئولیت آموزش، بهداشت و اقتصاد را بر عهده دارد، اسرائیلی‌ها کنترل کامل امنیت خارجی را در اختیار دارند، به این معنی که حق ورود در هر زمان را حفظ می‌کنند. طبق قرارداد اسلو، قرار بود کنترل منطقه C به تشکیلات خودگردان واگذار شود. در مقابل، اسرائیل کنترل کامل بر همه امور از جمله امنیت، برنامه‌ریزی و ساخت‌وساز را حفظ می‌کند؛ که هرگز اتفاق نیفتاد.. (Haddad and Ali: 2024).

شکل شماره ۳: تجزیه کرانه باختری به سه ناحیه

کرانه باختری اشغالی

به عنوان بخشی از توافق اسلو در سال ۱۹۹۵ کرانه باختری به سه ناحیه A, B, C تقسیم شد.

Source: Haddad and Ali: 2024

وجود شهرک‌های یهودی‌نشین در مناطق سه‌گانه مذکور و نحوه اعمال حاکمیت بر آن‌ها نیز قابل تأمل است. تا قبل از جنگ اخیر، اداره این شهرک‌ها، بخشی از اختیارات ارتش بود، اما پس از آن به دستور اسموتریچ که خود در یکی از شهرک‌ها سکونت دارد، به اداره شهرک‌سازی به رهبری وزیر دارایی واگذار شد. اداره شهرک‌سازی که در فوریه ۲۰۲۳، تشکیل شده، مسئولیت نظارت بر ساخت‌وسازهای غیرقانونی در کرانه باختری اشغالی را به عهده دارد؛ به این معنی که شهرک‌سازی غیرقانونی یا ساخت پاسگاه نادیده گرفته و در نهایت تصویب می‌شود، در حالی که ساخت‌وساز فلسطینی‌ها تحت نظارت شدید مجوزها

قرار می‌گیرد و اغلب تخریب می‌شود (Cordall: 2024).

فلسطین کنونی از دو بخش مجزای کرانه باختری و نوار غزه تشکیل می‌شود که ۳۳ کیلومتر با هم فاصله دارند. البته نوار غزه در حال تجزیه به دو یا چهار منطقه مجزاست. اسرائیل علاوه بر شهرک‌سازی در داخل کرانه باختری و استقرار ایست بازرسی‌های متعدد، با احداث دیوار حائل، کرانه باختری را به مجموعه‌ای از «بانتوستان» های منزوی که توسط اراضی اسرائیل احاطه شده و از بیت‌المقدس جدا شده‌اند، تبدیل کرده این دیوار بیش از ۷۰۰ کیلومتر است و در اعماق خاک فلسطین قرار می‌گیرد (Source: Haddad and Ali: 2024).

تشکیلات خودگردان فلسطین از استقلال داخلی که مؤلفه اصلی دولت است، هیچ بهره‌ای نبرده است و فاقد نیروی نظامی است و حتی کالیبر سلاح پلیس آن نیز توسط اسرائیل تعیین می‌شود. اسرائیل در حوزه اقتصادی نیز فاقد اختیارات اولیه است، واحد پول آن، شکل اسرائیل است و بر عوامل کلیدی تولید مانند زمین، کار و سرمایه و منابع طبیعی کنترل ندارد و حتی کنترل منابع آب نیز در اختیار آن نیست. یکی از مهمترین دلایلی که تشکیلات خودگردان فلسطین به عنوان دولت مورد پذیرش قرار نگرفته، همین فقدان اعمال قدرت موثر در سرزمین فلسطین است (رمضانی قوام‌آبادی، ۱۳۹۵: ۵ ص).

اسرائیل از سال ۲۰۰۷ با تفکیک اجباری نوار غزه و کرانه باختری، عملاً فلسطین را به دو شبه دولت تقسیم کرد با محاصره ۱۶ ساله نوار غزه، می‌کوشید گروه‌های فلسطینی را در اداره امور ناتوان سازد. با وقوع حمله ۷ اکتبر، طیف گسترده‌ای از اقدامات برای حذف و ریشه‌کنی حماس انجام داده و طی دو سال اخیر، عملاً حماس اداری را حذف کرده و حذف حماس محور همه مذاکرات

دو سال پس از عملیات ۷ اکتبر بوده است. همچنین تقریباً تمامی زیرساخت‌های فلسطینی‌ها را در نواز غزه و نیز بخش‌های فراوانی از زیرساخت‌های کرانه باختری را از بین برده است.

اگرچه در طرح ۲۰ ماده دونالد ترامپ، نوشته شده است که اسرائیل نوار غزه را اشغال یا ضمیمه نخواهد کرد و ارتش اسرائیل به تدریج قلمرویی را که در کنترل خود دارد تخلیه خواهد کرد، اما در عمل، این طرح مجدداً سرزمین فلسطین را تجزیه کرد؛ زیرا طبق مرحله اول توافق آتش‌بس، دو منطقه جغرافیایی مجزا در نوار غزه توسط آنچه اسرائیل آنرا «خط زرد» نامیده، ایجاد شده است. این تقسیم‌بندی، نقشه جغرافیایی و سیاسی نوار غزه را به شکلی بی‌سابقه از نو ترسیم کرده و بر جمعیت محلی، ساختار اداری و گروه‌های فلسطینی تأثیر می‌گذارد. منطقه غربی: این منطقه شامل مرکز و غرب شهر غزه، استان مرکزی به استثنای مناطق شرقی آن و غرب خان یونس می‌شود. این منطقه جغرافیایی که تقریباً ۴۷ درصد از کل مساحت نوار غزه را تشکیل می‌دهد، توسط بقایای حماس اداره می‌شود. اما از نظر حاکمیتی اسرائیل بر فضا و حتی خیابان‌های آن کنترل دارد. منطقه شرقی بطور کامل تحت سیطره اسرائیل اداره می‌شود (لافی: ۲۰۲۵). بنابراین حاکمیتی برای این بخش از فلسطین نیز نمی‌توان متصور شد. تشکیلات انتقالی غزه هم، به هر مدلی اجرایی شود، نشانه‌ای از ایجاد حاکمیت برای فلسطینی‌ها نخواهد داشت.

یکی دیگر از شاخص‌های مهم دولت، پایتخت است. در موضوع تشکیل دو دولت فلسطینی و اسرائیلی، «پایتخت» برخلاف سایر کشورها، موضوعی هویتی و مشاجره برانگیز بوده است و بیت‌المقدس در کانون منازعه قرار دارد. اگرچه بر اساس مصوبه سازمان ملل مقرر شد که بیت‌المقدس به دو بخش شرقی و غربی

برای پایتخت دو دولت فلسطینی و اسرائیلی تقسیم شود، اما در جریان جنگ ۱۹۶۷، اسرائیل کرانه باختری از جمله قدس شرقی را نیز به اشغال خود درآورد. کنست با تصویب قانون «قانون پایه اورشلیم پایتخت اسرائیل» در سال ۱۹۸۰، مصوب کرد که اورشلیم کامل و یکپارچه پایتخت کشور اسرائیل است. تصمیم ترامپ مبنی بر انتقال سفارت آمریکا از تل آویو به بیت المقدس در سال ۲۰۱۷ تثبیت ادعای اسرائیل بر این شهر بود. مقامات اسرائیل بارها به صراحت بر تقسیم ناپذیری بیت المقدس تأکید کرده و در عمل نیز با پروژه شهرک سازی، آن را به منطقه انحصاری دولت یهودی تبدیل کرده اند. قانون پایه جدید «دولت-ملت یهودی»، ۱۸ جولای ۲۰۱۸ نیز ناظر بر تقسیم ناپذیری بیت المقدس است. بر اساس بند یک این قانون، «سرزمین اسرائیل، میراث تاریخی یهودیان است و حق تعیین سرنوشت ملی منحصرأ به مردم یهود تعلق دارد. همچنین در بندی دیگر این قانون تأکید شده که «اورشلیم کامل و متحد»، متشکل از بخش شرقی و غربی آن پایتخت اسرائیل است (Adalah, 2020: 1)».

در خلال جنگ اخیر غزه، تلاش برای انحصاری سازی بیت المقدس توسط دولت اسرائیل تشدید شده است. ایتامار بن گویر وزیر افرایطی و راست گرای امنیت ملی اسرائیل در مراسم پرچم در سال ۲۰۲۴ مذکور گفت: «ما پیامی به حماس می فرستیم. اورشلیم مال ماست. دروازه دمشق مال ماست. کوه معبد مال ماست (Frankel and Edri: 2024)». اسرائیل در مقابل بیت المقدس، به طور موقت، رام الله را مرکز- و نه پایتخت- تشکیلات خودگردان فلسطین می داند.

ناسازه شناسایی

علاوه بر عناصر چهارگانه‌ای که بررسی شد، روند متناقض در عرصه شناسایی نیز در ماجرای فلسطین و اسرائیل وجود دارد که اتفاقاً طی دو سال اخیر پس از ۷ اکتبر شدت گرفته است. صهیونیسم سیاسی از بدو پیدایش کوشیده تا دولت یهودی توسط دیگران به رسمیت شناخته شود و از سال ۱۹۴۸ که دولت اسرائیل تشکیل شد، این مساله موضوعیت بیشتری پیدا کرد. از مجموع ۱۹۳ کشور عضو سازمان ملل متحد، ۱۶۳ کشور اسرائیل را به عنوان یک دولت/کشور به رسمیت می‌شناسند (Venditti: 2023)؛ هیچ کشور عضو سازمان ملل وجود ندارد که این تعداد کشور آن را به رسمیت نشناسند. در حالی که به رسمیت شناخته شدن توسط دیگر کشورها، عنصر مکمل عناصر چهارگانه دولت تلقی می‌شود؛ زیرا شناسایی، شخصیت حقوقی بین‌المللی دولت را به وجود می‌آورد. شناسایی نمایانگر موجودیت یافتن و پذیرش بازیگران در نظام بین‌الملل و اخذ هویت خاصی در این نظام است.

اسرائیل همواره کوشیده با استفاده از راهبردهای گوناگون توسط دیگر کشورها شناسایی شود؛ این در حالی است که به فلسطینی‌ها اجازه نداده توسط دیگر کشورها به رسمیت شناخته شود. زمین در برابر صلح که منجر به امضای توافق کمپ دیوید در سال ۱۹۸۷ شد، از روش‌های کلاسیک به رسمیت شناخته شدن بود. فروش سلاح از دیگر روش‌های اسرائیل برای خرید شناسایی بوده است. فروش مخفیانه سلاح به پاکستان به این دلیل بود و تعداد زیادی از کشورهای آفریقایی درگیر در منازعات به‌منظور بهره‌مندی از تسلیحات پیشرفته اسرائیل، آن را به رسمیت شناخته‌اند. روابط نظامی آذربایجان و اسرائیل در این بستر قابل تحلیل است. طی سال‌های اخیر توافق ابراهیم، مبتنی بر نوعی معامله بزرگ عادی‌سازی روابط با اسرائیل در قبال فروش فناوری نظامی، اقتصادی و حتی کسب حمایت لابی‌های

یهودی در آمریکا بوده است. به رسمیت شناخته شدن اسرائیل توسط مراکش، با به رسمیت شناختن حاکمیت این کشور بر صحرای غربی توسط آمریکا میسر شد (Feierstein and Guzansky, 2023:2).

در مقابل فرایند ایجابی شناسایی اسرائیل، این دولت از سال ۱۹۴۸ و به‌ویژه با جنگ ۱۹۶۷، زمینه‌ها برای تشکیل دولت مستقل فلسطین را از بین برده؛ و از وقتی که فلسطینی‌ها کوشیدند با حضور در سازمان ملل، فرایند به رسمیت شناخته شدن خود را آغاز کنند، اقدامات گسترده‌ای علیه آن انجام داده و اخیراً به اقدامات خود تاکنون شدت بخشیده است. پس از توافق اسلو که به شناسایی دولت اسرائیل توسط ساف منجر و تشکیلات خودگردان فلسطین ایجاد شد، اسرائیل به گونه‌ای آن را کنترل کرده که فاقد توان حاکمیت مؤثر بوده و به این دلیل پیش شرط به رسمیت شناخته شدن را ندارد. اگرچه فلسطین ذیل عناوین مختلف در سازمان ملل و ارکان تخصصی آن حضور داشته است، به گونه‌ای که سازمان آزادیبخش فلسطین (ساف) در سال ۱۹۷۴ عضو سازمان ملل شد، فلسطین در سال ۱۹۸۸ جایگزین ساف شد و سال ۱۹۹۸ توسط قطعنامه مجمع عمومی به عضویت ناظر در سازمان ملل در آمد و سال ۲۰۱۲ از نهاد ناظر به دولت عضو غیر ناظر تبدیل شد (رمضانی قوام آبادی، ۱۳۹۵: ۸-۱۲). به‌رغم مخالفت اسرائیل، اکنون تقریباً سه‌چهارم کشورهای جهان کشور فلسطین را که بیش از ۳۵ سال پیش توسط رهبری سازمان آزادی‌بخش در خارج از کشور اعلام شد، به رسمیت می‌شناسند. تلاش‌های گسترده‌ای برای عضویت کامل آن در سازمان ملل انجام شده است. مجمع عمومی سازمان ملل قطعنامه عضویت کامل فلسطین در این سازمان در سال ۲۰۲۴ را با ۱۴۳ رأی موافق، ۹ رأی مخالف و ۲۵ رأی ممتنع تصویب کرد. واکنش اسرائیل در قبال این اقدام سازمان ملل، نقطه سیاهی در تاریخ این سازمان

محسوب می‌شود. گیلاد اردان سفیر اسرائیل در سازمان ملل قبل از رأی‌گیری مجموع عمومی در خصوص به رسمیت شناختن کشور فلسطین، منشور سازمان ملل را در کاغذ خردکن انداخت؛ آمریکا همسو با اسرائیل در مخالفت با عضویت کامل فلسطین، قطعنامه شورای امنیت در این زمینه را تو کرده بود و به این دلیل این موضوع در دستور کار مجمع قرار گرفت که البته ضمانت اجرایی ندارد. وزارت امور خارجه اسرائیل اعلام کرده بود سفرای کشورهای که به عضویت کامل فلسطین در سازمان ملل رأی مثبت دادند، احضار کرده و مراتب شدید اعتراض خود را به آن‌ها در تل‌آویو اعلام کرد. همچنین پس از آنکه سه کشور اروپایی نروژ، اسپانیا و ایرلند شمالی اعلام کردند که دولت مستقل فلسطین را به رسمیت خواهند شد، اسرائیل به سرعت سفرای خود در این کشورها را فراخواند و حتی فراتر از آن، بزلال اسموتریچ، وزیر دارایی اسرائیل، ساخت چندین شهرک در کرانه باختری را به‌عنوان انتقام‌جویی از به رسمیت شناختن کشور فلسطینی توسط چندین کشور اروپایی مطرح و تهدید کرده در مقابل هر کشوری که به‌طور یک‌جانبه یک کشور فلسطین را به رسمیت بشناسد، اسرائیل یک شهرک می‌سازد.

در هشتمین اجلاس مجمع عمومی سازمان ملل در سپتامبر ۲۰۲۵، یازده کشور جدید رسماً اعلام کردند که «دولت فلسطین» را به رسمیت می‌شناسند. تا به امروز ۱۵۷ کشور از ۱۹۳ کشور عضو سازمان ملل متحد، کشور فلسطین و حق مشروع مردم فلسطین را برای تأسیس کشوری آزاد، مستقل و دارای حاکمیت خود به رسمیت شناخته‌اند. تصویب قطعنامه پیشنهادی فرانسه و عربستان سعودی در مجمع عمومی سازمان ملل در سپتامبر ۲۰۲۵ با ۱۴۲ رأی موافق، تنها ۱۰ رأی مخالف و ۱۲

رای ممتنع نقطه عطفی در شناسایی دولت فلسطین محسوب می‌شود. اگرچه برخی کشورهای غربی چون فرانسه، انگلیس و کانادا جزو کشورهای محسوب می‌شوند که دولت فلسطینی را به رسمیت شناخته‌اند، اما مخالفت صریح آمریکا و اسرائیل با این قطعنامه و اظهار نظر نتانیاها مبنی بر اینکه تصویب این قطعنامه پاداش دادن به تروریسم است و اجازه تشکیل دولت فلسطین را نمی‌دهد، صرفاً ارزشی نمادین دارد.

کارگزاران

علاوه بر مطالبی که می‌توان بیشتر آن‌ها را موانع ساختاری تشکیل دولت فلسطین نامید، نقش عامل کارگزار در سال‌های اخیر به‌ویژه پس از عملیات ۷ اکتبر را نیز باید لحاظ کرد. نتانیاها که طولانی‌ترین دوره نخست‌وزیری در اسرائیل را به خود اختصاص داده، برخلاف نخست‌وزیران سابق به صراحت مخالفت خود را با تشکیل دولت فلسطینی اعلام کرده و در عمل نیز در این راستا اقدام کرده است. نتانیاها در واکنش به سخنان وزیر خارجه آمریکا درباره تشکیل دولت فلسطینی در اجلاس داووس در سال ۲۰۲۴ گفت: «سی سال است که یک چیز را به طور مداوم می‌گویم. این درگیری بر سر نبود یک دولت نیست، بلکه در مورد وجود یک دولت است. در هر سازوکار آتی لازم است اسرائیل بر تمامی سرزمین‌های واقع در غرب رود اردن کنترل امنیتی داشته باشد. این با ایده حاکمیت (فلسطینی‌ها) در تضاد است. چه کار می‌توان کرد؟ (NPR: 2024)».

مخالفت نتانیاها در بافتار گسترده‌تری است که از آن به‌عنوان «صهیونیسم جدید» یاد می‌شود و در راس راست‌گراترین دولت در تاریخ اسرائیل قرار گرفته و دولت

ائتلافی وی با حضور راست‌گرایانی چون اسموتریچ و ایتامار بن‌گوبر (وزیر امنیت داخلی آغاز شده که الحاق کرانه باختری را پیش‌شرط حضور خود در کابینه اعلام کرده بودند. در تائید مواضع دولت افراتی نتانیاهاو، کنست نیز اواسط سال ۲۰۲۴ قطعنامه‌ای را در رد تشکیل کشور فلسطینی برای اولین بار در تاریخ این شورا تصویب کرد. بر اساس این مصوبه، تشکیل دولت مستقل فلسطین پس از حمله ۷ اکتبر «پاداش تروریسم» بوده که تهدیدی برای موجودیت اسرائیل خواهد بود علاوه بر اسرائیل در آمریکا نیز بستر مساعدی برای تحقق دو دولت وجود ندارد. اعضای تیم سیاست خارجی ترامپ در دولت دوم، به ضد فلسطینی‌ترین تیم معروف‌اند. برای نمونه سفیر کنونی آمریکا در اسرائیل مایک هاگابی معتقد است چیزی به نام کرانه باختری و شهرک‌های غیرقانونی وجود ندارد و رسماً موافق الحاق کرانه باختری به اسرائیل است. وی ارتباط تاریخی اسرائیل با کرانه باختری قوی‌تر از ارتباط تاریخی ایالات متحده با منهن است، فلسطین وجود ندارد و دو دولت دیوانگی است (Licon: 2024).

افکار عمومی اسرائیلی را نیز باید به‌عنوان مانع دیگری در مقابل تشکیل دولت فلسطینی محاسبه کرد. در طرف فلسطینی نیز موانع مهمی وجود دارد که امکان تحلیل همه آن‌ها در این مقاله وجود ندارد. وجود گروه‌های مقاومت که با تشکیل دولت واحد فلسطین اعتقاد دارند و نیز گسترش مقاومت از نوار غزه به کرانه باختری در کنار ناامیدی طرفداران سازش که ۳۱ سال پس از توافق اسلو، با کارشکنی‌های متعدد اسرائیل مواجه شده‌اند، بستر فلسطینی برای ایجاد دولت مستقل را بسیار سخت کرده است. تهاجم بسیار گسترده اسرائیل به نوار غزه و سپس کرانه باختری

در طول یک سال گذشته، جهت‌گیری افکار عمومی فلسطینی‌ها را نیز در این زمینه بسیار منفی کرده است.

نتیجه‌گیری

این مقاله با مطالعه روند دولت‌سازی در سرزمین فلسطین، دو روند ناسازگار را ریشه‌یابی کرده است. روند دولت-ملت‌سازی صهیونیستی که حداقل از زمان برگزاری نخستین کنگره جهانی صهیونیسم در سال ۱۸۹۷ آغاز شده، بر اساس همان مبانی تداوم یافته و اتفاقاً در سال‌های اخیر به‌ویژه در خلال جنگ ۲۰۲۳-۲۰۲۵ شدت گرفته است. روند دولت-ملت‌سازی صهیونیستی برخلاف سایر کشورها، بر اساس قاعده بازی حاصل جمع صفر، به سلب دولت‌سازی در فلسطین منتهی شده است. روند دولت‌پاشی برای فلسطینی‌ها به دو شیوه گوناگون توسط اسرائیل تعقیب شده است؛ شیوه نخست امتناع صریح از شکل‌گیری دولت فلسطینی و تأکید بر ایجاد دولت یهودی بوده است. شیوه دیگر، توافق ظاهری و اعلامی در راستای حمایت از ایجاد دولت فلسطین بوده اما در عمل، همان شیوه نخست به‌صورت بطئی و زیرکانه تعقیب شده است. نتیجه هر دو روند، دولت‌پاشی برای فلسطینی‌ها بوده است به‌گونه‌ای که عناصر مردم، سرزمین، حکومت و حاکمیت برای دولت مستقل فلسطین، به‌طور ساختاری نابود شده است.

ایجاد تشکیلات خودگردان فلسطین بیش از آنکه زمینه‌ای برای گذار به دولت فلسطین باشد، کارکردی ابزاری در جهت تأمین امنیت اسرائیل داشته و دولت‌پاشی فلسطین را نهادینه کرده است. بخشی از فلسطینی‌ها به‌ویژه در جریان توافق اسلو، نیت واقعی اسرائیل را درک نکرده بودند و خوش‌بینانه به تشکیل دولت فلسطین امیدوار بودند. پیش‌شرط طرح اتحادیه عرب که بعدها به طرح امیر عبدالله یا جهان عرب ۲۰۰۲ مشهور شد، تشکیل دولت مستقل فلسطینی در مقابل

عادی‌سازی روابط با اسرائیل، انگیزه فلسطینی‌ها را تقویت کرد اما توافق ابراهیم، در عمل موضوع فلسطین را برای کشورهای که روابط خود را با اسرائیل عادی کردند، از اولویت خارج کرد. گروه‌های مقاومت با درک نیت واقعی اسرائیل و نیز حامیان آن، به ایجاد روند دو دولت اعتقاد نداشته‌اند و از این رو راهبرد دیگری را در پیش گرفته‌اند. عملیات طوفان الاقصی برای احیای مسأله فلسطین که در اثر توافق ابراهیم به حاشیه رفته بود، انجام شد اما نتیجه آن، ناسازه دولت‌سازی در فلسطین را مجدداً تعمیق کرد. زیرا از یکسو به تضعیف توان نظامی نیروهای مقاومت منتهی و از سوی دیگر به حمایت بی‌حد و حصر سیاسی دیپلماتیک غرب از اسرائیل منجر شد. در خلال جنگ اخیر نوار غزه، زیرساخت و عناصر دولت فلسطین بشدت آسیب‌دیده و اراده تندرروهای اسرائیلی برای تشکیل اسرائیل بزرگ و حذف فلسطین تقویت شد.

آنچه در جنگ دوساله غزه ۲۰۲۳-۲۰۲۵ و تحولات پس از آن تا زمان نگارش مقاله (ژانویه ۲۰۲۶) گذشت، فرضیه این مقاله مبنی بر امکان‌ناپذیری تحقق دولت فلسطینی را بیشتر تأیید می‌کند. اگرچه روند حقوقی در نهادهایی چون مجمع عمومی سازمان ملل و نیز حمایت جامعه مدنی جهانی از دولت فلسطین بیشتر می‌شود، اما صراحت مخالفت دولت اسرائیل نیز بیشتر می‌شود. ادراک دولت‌ها به‌ویژه دولت‌های عربی از جنگ‌افروزی و ظرفیت‌های تهاجمی دولت اسرائیل در سراسر منطقه خاورمیانه به‌ویژه حمله به سران سیاسی حماس در دوحه، نیز مزید بر علت شده و فشارهای عملی بر دولت اسرائیل برای تشکیل دولت فلسطین کمتر شده است. به‌علاوه ابزار حق و تو و حمایت قاطع دولت کنونی آمریکا از تصمیمات و اقدامات دولت اسرائیل در زمینه حذف مردم فلسطین، اشغال و تجزیه سرزمین آن، تضعیف نیروها و نهادهای حکمران

فلسطینی به‌ویژه در پرتو طرح ترامپ برای نوار غزه و در نهایت کارشکنی در فرایند شناسایی دولت فلسطینی، موجب امتناع عملی در تحقق نظریه دو دولت خواهد شد. اما چون فلسطین قابل حذف نیست؛ این بحران همچنان تداوم خواهد یافت.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Naser Pourhassan <https://orcid.org/0000-0003-3725-930X>

منابع

التفکجی، خلیل (۲۰۲۴)، *إسرائيل طوّقت القدس ومستوطنوها يمارسون التطهير العرقي*، الجزيرة نت

<https://www.aljazeera.net/politics/longform/2024/6/4/%D8%AE%D9%84%D9%8A%D9%84-%D8%A7%D9%84%D8%AA%D9%81%D9%83%D8%AC%D9%8A-%D8%A5%D8%B3%D8%B1%D8%A7%D8%A6%D9%8A%D9%84-%D8%B7%D9%88%D9%91%D9%82%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%AF%D8%B3>

برنر، لنی (۱۳۸۵)، *مشت آهنین*، ترجمه حسین ابوترایان، تهران: اطلاعات. چ ۴
پایه، ایلان (۱۳۹۸) *غلط مشهور در باره اسرائیل*، ترجمه وحید خضاب، تهران:

معرفت. چ ۲

خالدی، رشید (۱۴۰۳)، *جنگ صدساله فلسطین*، ترجمه اشکان بحرانی، لندن: نوگام
داغلس، عاطف (۲۰۲۴)، *تفاصيل خطة "المليون مستوطن" بالصفه:*

<https://www.aljazeera.net/politics/2024/12/25/%D8%AA%D9%81%D8%A7%D8%B5%D9%8A%D9%84-%D8%AE%D8%B7%D8%A9->

8%D9%84%D9%85%D9%84%D9%8A%D9%88%D9%86-%D9%85%D8%B3%D8%AA%D9%88%D8%B7%D9%86-%D8%A8%D8%A7%D9%84%D8%B6%D9%81%D8%A9

گاردوی، روژه (۱۳۷۷)، تاریخ یک ارتداد، ترجمه مجید شریف، تهران: رسا.

لافی، حسن (۲۰۲۵)، غزّه بعد عامین من الحرب: استحقاقات التسویه و تحدیات تجاوز

تداعیاتها، مرکز الجزیره للدراسات،

<https://studies.aljazeera.net/ar/article/6364>

موسی زاده، ابراهیم، و امیرحسین غلامی ریسنی (۱۴۰۲). ملاحظاتی در فرآیند تدوین

قانون اساسی فلسطین و ارکان آن. مطالعات تطبیقی حقوق کشورهای اسلامی،

(۲)۱، صص ۱۲۷-۱۴۵.

هویدی، فهمی (۲۰۲۴)، اليوم التالی لفشل الصفقه، الجزیره نت،

<https://www.aljazeera.net/opinions/2024/8/29>

رمضانی قوام‌آبادی، محمدحسین. (۱۳۹۵)، از شناسایی دولت فلسطین تا عضویت در

دیوان کیفری بین‌المللی. دولت پژوهی، ۲(۷)، ۱-۳۹. doi:

10.22054/tssq.2016.6777

عابدینی، عبدالله و شارق، زهرا سادات. (۱۴۰۴). تأملی بر تصمیم دیوان بین‌المللی

کیفری در خصوص صلاحیت سرزمینی دولت فلسطین. دولت پژوهی، ۱۱(۴۱)،

doi: 10.22054/tssq.2025.70349.1337. ۲۶۴-۲۲۹.

لافی، حسن (۲۰۲۵)، غزّه بعد عامین من الحرب: استحقاقات التسویه و تحدیات تجاوز

تداعیاتها، مرکز الجزیره للدراسات،

<https://studies.aljazeera.net/ar/article/6364>

References

Abuzayda, W (2018), *Understanding the Attitude in Israel towards the Application of the Right of Return for Palestinian Refugees*, In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree MASTER OF ARTS in INTERNATIONAL STUDIES, UNIVERSITY OF SAN FRANCISCO.

- Adalah (2020), *The Basic Law: Israel – The Nation-State of the Jewish People* Retrieved from, https://www.adalah.org/uploads/uploads/Final_2_pager_on_the_JNSL_27.11.2018%20.pdf
- Al Tahhan , Z (2018), *The Naksa: How Israel occupied the whole of Palestine in 1967*, Retrieved from, <https://www.aljazeera.com/features/2018/6/4/the-naksa-how-israel-occupied-the-whole-of-palestine-in-1967>
- Ayalon, A (2024), *The Only Way for Israel to Truly Defeat Hamas*, Retrieved from, <https://www.foreignaffairs.com/israel/way-israel-truly-defeat-hamas-ayalon>.
- Barnett, M (2023), *the one state reality: what is Israel/Palestine?* / Cornell University Press.
- BBC (September 03, 2024), *BBC Eye investigates extremist settlers in the West Bank ...*, Retrieved from, <https://www.bbc.co.uk › mediacentre › settlements-abo...>
- Benn, A (2024), *Israel's Self-Destruction, Netanyahu, the Palestinians, and the Price of Neglect*, Retrieved from, <https://www.foreignaffairs.com/israel/israels-netanyahu-self-destruction>.
- Ben-Shabbat, M and A. Fredman (2025), *What Israel Wants: The Post-October 7 Security Strategy Driving Israeli Actions* <https://www.foreignaffairs.com/israel/what-israel-wants>
- cbs.gov.il(2024), *Israel's Independence Day 2024*, Retrieved from <https://www.cbs.gov.il › mediarelease › doclib › 2024>

Chughtai, A. and M. Okur (2024), *One year of Israel's war on Gaza*,

Retrieved from, <https://www.aljazeera.com/news/longform/2024/10/8/one-year-of-israels-war-on-gaza-by-the-numbers>

Cordall, S. S. (2024), *Is Israel's Smotrich fulfilling his dream of*

annexing the West Bank? Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2024/6/21/is-israels-smotrich-fulfilling-his-dream-of-annexing-the-west-bank>.

Dajani, O and L. Yehuda (2024), *A Two-State Solution That Can Work*, Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/israel/two-state-solution-can-work>

Feierstein, G. M. and Y. Guzansky (2023), *A mixed report card: The*

Abraham Accords at three, Retrieved from, <https://www.mei.edu/sites/default/files/A%20mixed%20report%20card%20The%20Abraham%20Accords%20at%20three.pdf>, pp 2019-0020

Feng, B. and et.al (2024), *Authoritarian State Building and Talent*

Attraction: Evidence from China's Civil Servant Fever, Retrieved from, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4779617> or <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4779617>

Fieldhouse, D.K (2006), *Western Imperialism in the Middle East 1914-1958*, Oxford University Press Inc., New York.

Frankel, J. and M. Edri (2024), *Israeli nationalists march in*

Jerusalem as a far-right minister boasts of Jewish prayer at key site, Available at: <https://apnews.com/article/israel-palestinians->

hamas-war-news-06-05-2024-
1b54d6df460f681a550833888bc55581

Fukuyama, F. (2014), *State-Building, Governance and World Order in the 21st Century*, Cornell University Press.

M and M. Ali (2024), Ten maps to understand the occupied West Bank, Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2024/9/16/ten-maps-to-understand-the-occupied-west-bank>

Khalidi, R. (2023), *The Iron Cage: The Story of the Palestinian Struggle for Statehood*, Oneworld Publications

Khatiba, Ra.and. et.al (2024), *Counting the dead in Gaza: difficult but essential*, Retrieved from [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(24\)01169-3/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(24)01169-3/fulltext)

Licon, G. A. (2024), *Mike Huckabee, Trump's pick for ambassador to Israel, has long called himself a Zionist*, Retrieved from , <https://apnews.com/article/trump-huckabee-ambassador-israel-ace1894ce731c36622d5f09982a0a9b2>

Lynch, Marc and Shibley Telhami(2024), *The Two-State Mirage: How to Break the Cycle of Violence in a One-State Reality*. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/israel/two-state-mirage-gaza-palestinians-lynch>

Lynch, M. and S. Telhami (2024), *The Two-State Mirage: How to Break the Cycle of Violence in a One-State Reality*, Retrieved

from <https://www.foreignaffairs.com/israel/two-state-mirage-gaza-palestinians-lynch>.

Massad, J. A. (2006), *the Persistence of the Palestinian Question: Essays on Zionism and the Palestinians*: Routledge.

Miller, B. (2016). *Israel–Palestine: One State or Two: Why a Two-State Solution is Desirable, Necessary, and Feasible*. Retrieved from *Ethnopolitics*, 15(4), 438–452. <https://doi.org/10.1080/17449057.2016.1210351>

Morris, B., (2009), *One state, two states: resolving the Israel/Palestine conflict*, Yale University Press.

Nabulsi, J, (2024), “to stop the earthquake”: Palestine and the Settler Colonial Logic of Fragmentation, *Antipode*, Volume 56, Issue 1, Pages 187-205.

NPR (2024), *Netanyahu says he told U.S. that he opposes Palestinian state in any postwar scenario*, Retrieved from, <https://www.npr.org/2024/01/19/1225574007/netanyahu-says-he-told-u-s-that-he-opposes-palestinian-state-in-any-postwar-scen>

palestineportal.org (2025), *Maps: Loss of Land*, <https://www.palestineportal.org/learn-teach/israelpalestine-the-basics/maps/maps-loss-of-land/>

Phren, Sofia and Nitzan Peri (2010), *Prospective immigration to Israel through 2030: methodological issues and challenges*, CONFERENCE OF EUROPEAN STATISTICIANS STATISTICAL OFFICE OF THE EUROPEAN UNION (EUROSTAT) Joint Eurostat/UNECE Work Session on

Demographic Projections (28-30 April 2010, Lisbon, Portugal)

Pietromarchi, V. And M. Haddad (2024), *How Israeli settlers are expanding illegal outposts amid Gaza war*, Retrieved from, <https://www.aljazeera.com/features/longform/2024/3/19/how-israeli-settlers-are-expanding-illegal-outposts-amid-gaza-war>.

Roy, S. (2014), *Hamis and Civil Society in Gaza: Engaging the Islamist Social Sector*, Princeton University Press.

OHCHR (2026), *Gaza: Civilian killings continue after ceasefire*, *News and Press Release*, <https://reliefweb.int/report/occupied-palestinian-territory/gaza-civilian-killings-continue-after-ceasefire-enar>

Setton, K.(2024), *Israelis See UNRWA as Weaponized Palestinian Arm, Palestinians View It as Lifeline*, Retrieved from, <https://themedialine.org/top-stories/israelis-see-unwra-as-weaponized-palestinian-arm-palestinians-view-it-as-lifeline>.

Shaw, M. (2024), *States in international law*, Retrieved from: <https://www.britannica.com/topic/international-law/States-in-international-law>

Venditti, B. (2023), *Mapped: Recognition of Israel by Country*, Retrieved from. <https://www.visualcapitalist.com/recognition-of-israel-map/>

Vericat, J. S. (2020), A Palestinian Statelet in Gaza, *Journal of Palestine Studies*, 49 (4): 109–126.

Wafa (2026), *Gaza death toll surges to 71,551, with 171,372 reported wounded as Israeli aggression continues*, <https://english.wafa.ps/Pages/Details/166451>

Walt, S. M. (2023), Looking Ahead to 2023 by Looking Back, *Foreign Policy*, retrieved from:<https://foreignpolicy.com/2023/01/04/looking-ahead-to-2023-by-looking-back/>

Ziv, G. (2023), the Long Israel –Palestinian Impasse: is ‘One- State Solution’ the Answer? *Journal Peace and War Studies*, Norwich University, 5th Edition.

Translated References into English

Abedini, A. and Sharegh, Z. S. (2025). A Reflection on the Decision of the International Criminal Court on the Territorial Jurisdiction of the State of Palestine. *State Studies*, 11(41), 229-264. doi: 10.22054/tssq.2025.70349.1337. [In Persian]

Brenner, L. (2006). *The Iron Fist*. Translated by Hossein Aboutorabian. Tehran: Ettela‘at Publishing, 4th ed. [In Persian]

Dajani, O and Yehuda, L. (2024). A Two-State Solution That Can Work, Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/israel/two-state-solution-can-work>

Daghlas, A. (2024). Details of the “Million Settlers” plan in the West Bank. Al Jazeera Net. Retrieved January 28, 2026, from <https://www.aljazeera.net/news> [In Arabic]

Garaudy, R. (1998). *The History of an Apostasy*, translated by Translated by Majid Sharif, Tehran: Rasa Publishing. [In Persian]

Huwaidi, F. (2024). The Day After the Failure of the Deal, [aljazeera.net,https://www.aljazeera.net/opinions/2024/8/29](https://www.aljazeera.net/opinions/2024/8/29)

/. [In Arabic]

Khalidi, R. (2024). The Hundred Years' War on Palestine: A History of Settler Colonialism and Resistance, translated by Ashkan Bahrani, London: Nogaam publishing. [In Persian]

Mousazadeh, E. and Gholami, A. (2023). Considerations in the Creation and Analysis of the Content of the Palestinian Constitution. Comparative Studies on Islamic Countries Law, 1(2), 127-145. doi: 10.22034/lcs.2023.1986906.1017. [In Persian]

Pappe, I. (2019). Ten Myths About Israel, Translated by Vahid Khazab. Tehran: Ketabstan-e Marefat, 2nd ed. [In Persian]

Ramazani Ghavam Abadi, M. H. (2016). The Recognition of a Palestinian State to the Joinder to the International Criminal Court. State Studies, 2(7), 1-39. doi: 10.22054/tssq.2016.6777. [In Persian]

استناد به این مقاله: پورحسن، ناصر. (۱۴۰۴). امکان‌سنجی تشکیل دو دولت در سرزمین فلسطین (با تأکید بر تحولات پس از ۱۷ اکتبر ۲۰۲۳). دولت پژوهی، ۱۱ (۴۲)، ۹۵-۱۴۶.

Doi: 10.22054/tssq.2026.83659.1609

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-International License